

Toimetus

Anu Ilus
Taima Kiisverk
Priit Pikamäe
(peatoimetaja)
Maire Raadik
Virgo Saarmets
Hille Saluäär
Aime Vettik
(tegevtoimetaja)
Karmen Vilms

Toimetuse aadress

Tõnismägi 5a
10119 Tallinn
Tel 620 8173

Väljaandja

Kirjastus Juura
Pärnu mnt 67a
10134 Tallinn
Tel 641 8519
Faks 641 8544
juura@juura.com
www.juura.com

Trükk

Tallinna Raamatutrükikoda

ISSN 1406-7374

SISUKORD

XIV ÕIGUSKEELEPÄEV

Rein Lang. Avasõna	4
Siiri Aulik, Liina Ilomets-Černiauskiene. Euroopa Kohtu lahendite tõlkimine ja kasutamine praktikas	6
Kateriin Leini, Sten Hansson. Kuidas õigusaktist avalikkusele arusaadavalt rääkida	11
Ilmar Tomusk. Mõtteid avalikkuse teavitamisest	15
Peep Nemvalts. Õigus mõista õigusakte	16

TERMINOLOOGIA

Liina Lust. Riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse mõistetest	21
---	----

KEELENÕUANNE

Tiiu Erelt. Kas hakkame eesti keelt tõhuseerima?	31
--	----

TÕLKEKÜSIMUSI

Heljo Konts. Tõlkeühtsusest kombineeritud nomenklatuuri dokumentides	35
Uusi seadusnimetuste lühendeid	47

8. detsembril 2006 toimus Tallinnas Mustpeade majas järjekordne, XIV õiguskeelepäev teemal “Õigusemõistmine ja õiguse mõistmine”. Keelepäeva avas justiitsminister **Rein Lang**.

Keelepäeva esimeses osas võeti vaatluse alla Euroopa Kohtu lahendite tõlkimine (ettekandja **Siiri Aulik** Euroopa Ühenduste Kohtu tõlkeosakonnast) ja Euroopa Kohtu otsuste mõistmine ja mõju (ettekandja **Carri Ginter** Tartu Ülikoolist).

Carri Ginteri ettekanne keskendus eelkõige Euroopa Kohtu lahendite kasutamisele igapäevases advokaaditöös. Ta viitas mitmele olulisele aspektile, mida lahenditest arusaamiseks tuleb arvesse võtta. Esmajoones peab arvestama Euroopa õiguse eripära ning Euroopa Kohtu ainulaadset rolli ja positsiooni selle õiguse rakendamisel. Euroopa Liidu ja liikmesriikide õiguse terminoloogia ei ole alati kattuv, pealegi tuleb sageli kõrvutada eri keeltes kirjutatud tekste. Euroopa Kohus lähtub õigust tõlgendades üldjuhul eesmärgist muuta Euroopa õigus võimalikult efektiivseks.

Teises osas kõneldi valitsuse otsuste mõistetavusest ja uudisväärtuslikkusest. Ettekande tegid **Kateriin Leini** ja **Sten Hansson** valitsuse kommunikatsioonibüroost.

Viimasena sai sõna kommunikatsioonikonsultant Raul Rebane, kes naerutas kokkutulnuid teravmeelsete märkustega liigkeeruka ja arusaamatu stiili kohta. Tema põhipostulaat oli, et kõne või kirjutise tekst peab olema arusaadav ka inimesele, kes ei tarvitse kõnealuse probleemiga üldse kursis olla.

Selles numbris avaldame Rein Langi, Siiri Auliku ja Liina Ilomets-Černiauskiene ning Kateriin Leini ja Sten Hanssoni ettekande.

Lisame ka valitsuse kommunikatsioonibüroo ettekandest ajendatud kommentaari Keeleinspektsiooni peadirektorilt **Ilmar Tomuskilt** ning Tallinna Ülikooli ja Stockholmi Ülikooli vanemteaduri, filosoofiadoktori **Peep Nemvaltsi** pikema arutelu õigusaktide mõistmise õiguse üle. Need on kirja pandud õiguskeelepäeva mõttevahetusest lähtudes hiljem.

AVASÕNA

Austatud keele- ja õigushuvilised!

Mul on hea meel avada järjekordne õiguskeelepäev. Nagu mitmel eelmisel hilissügisel oleme tänagi kogunenud arutlema õiguse ja keele seoste üle. Ikka on meie ühiseks mureks saavutada suuremat selgust õiguse keeles, moonutamata seejuures sõnumi sisu.

Et seekordse õiguskeelepäeva teema on “Õigusemõistmine ja õiguse mõistmine”, siis keskendumise põhiliselt õigusaktide arusaadavusele. Samas ei saa õiguskeele spetsiifikast tulenevalt kunagi unustada, et väljenduse täpsuse arvel ei tohi järeleandmisi teha.

Tänaselt õiguskeelepäevalt ootame arutelu, mis püüaks leida vastuseid eelkõige järgmistele küsimustele.

- Kuidas paremini mõista Euroopa Kohtu lahendeid?
- Millele pöörata tähelepanu, kui meedia kaudu tutvustada uusi seadusi?
- Kuidas saavutada võimalikult hea kohtuotsuse tõlge eesti õiguskeelde?
- Kuidas tõlkida tuuma ja üheülbalisena näivat seaduse keelt üldkeelde nii, et õigushariduseta lehelugeja sellest aru saaks ja sellest ka huvituks?

Seega pole isegi vale öelda, et täna me räägime kahtmoodi tõlkimisest. Nagu teada, tuleb just tõlkimisel välja teksti sisu koos selle nõrkade ja tugevate külgedega. Ometi peab samas tõdema, et need kaks tõlkimisülesannet on teineteisest siiski üsna erinevad: nagu ükskõik millise tõlkimise korral eeldavad mõlemad küll tõlgitava teksti sisu mõistmist, kuid tõlke laad ja eesmärk ei ole samad.

Euroopa Kohtu lahendite mõistmisel on määrav juriidilise terminoloogia valdamine, tõlgendusmeetodite ja otsuse eri osade tähenduse tundmine. Eesti keelde ümberpanekul tuleb leida võimalikult lähedasi ja õigeid juriidilisi termineid. Kuna praegu on ka Eestis käimas mahukas Euroopa Kohtu ajalooliste lahendite tõlkeprojekt, oleme selle keeruka ülesandega vägagi tuttavad.

Kui aga soovida tutvustada tavakodanikule seaduses sisalduvat, siis tuleb kas loobuda juristide salakeelest või püüda selle mõisteid lahti seletada. See ei ole lihtne ülesanne. Vahemärkusena ütlen, et näiteks Eesti Infotehnoloogia Kolledž kavandab selliste inimeste koolitamist, kes suudaksid IT-slängi eesti ühiskeelde tõlkida. Ma ei tea, kas õiguskeele vallas peab just täpselt sama tegema, aga mõtlemiseks võiks see ainest anda.

Seda, miks seaduste sisu tuleb avalikkusele selgitada, pole raske põhjendada, sest seaduskuulekus eeldab seaduste tundmist, neist arusaamist. Vaieldamatult on kõige lihtsam ja parem kasvatada inimeste õigusteadlikkust meedia vahendusel. Seni on keskendunud rohkem sellele, et meedia kaudu tutvustada juba tehtud otsuseid. Kuid õigusteadlikkuse edenemise seisukohalt – selleks, et näidata sedagi, kuidas õigus kujuneb – on vähemalt sama tähtis tutvustada selges ja arusaadavas keeles ka alles kavandamisel ja eelnõu staadiumis tehtavat tööd.

Õiguskantsler on talle esitatud avaldustest kokkuvõtteid tehes pidanud tunnistama, et õigusnormide teksti ning aktidevaheliste seoste mõistmine käib inimestele ilmselgelt üle jõu. Õiguskeel on abstraktne erialakeel, kuid seadused on mõeldud järgimiseks kõigile. Seejuures pole vähetähtis, et mida selgem on seaduse keel, seda lihtsam on ka tavakeeles selle sisu edasi anda.

Ilmselt osales nii mõnigi tänane kuulaja ka selle aasta õigusteadlaste päeval, kus ettekannete vahel näidati videokatkeid küsitlusest Tallinna tänavatel. Need olid üsna mõtlemapanevad. Üsna vähesed küsitletud oskasid vastata küsimusele, milleks on seadusi vaja. Mõni üksik oli lugenud põhiseadust. Veelgi vähem oleks tõenäoliselt osatud arutleda mõne juriidilise probleemi üle.

Sellele mõeldes on hea meel tõdeda, et Justiitsministeerium teeb õigusteadlikkuse uurin-gut. Põhiõiguste näitel tahame saada parema pildi sellest, mis laadi õigusinfot kõige enam vajatakse ja kus on suuremad lõhed seadusesätte mõtte ja inimeste arusaamade vahel. Sest nagu igasuguse suhtluse puhul nii on ka õigusalasest suhtluses vähemalt kaks poolt: üks, kes räägib, ja teine, kellega räägitakse. Kui pooled teineteisest aru ei saa, kaotab vestlus mõtte.

Filosoof Ludwig Wittgenstein on öelnud, et ühe teksti tähendus või tähendusetus tuleb välja alles siis, kui proovime selle teksti mõtet lapseseletada. On muidugi liiast loota, et tulevikus oleksid kõik juba lapsena seadusetundjad, aga ehk viib tänane õiguskeelepäev lähemale sellele, et seaduse loojate ja tavainimeste arusaamine seadusetekstidest ehk õiguse mõistmisest edaspidi lähenevad. Või need vähemalt ei kaugene.

REIN LANG
justiitsminister

EUROOPA KOHTU LAHENDITE TÕLKIMINE JA KASUTAMINE PRAKTIKAS¹

Mul on hea meel osaleda õiguskeelepäeval ning jagada neid teadmisi ja kogemusi, mida oleme Luxembourgis Euroopa Ühenduste Kohtu eesti tõlkeosakonnas viimase paari aasta jooksul omandanud.

Alustuseks tuleb täpsustada ettekande pealkirja “Euroopa Kohtu lahendite tõlkimine ja kasutamine praktikas” mõtet, mis võib olla pisut eksitav. Sellega ei peeta silmas niivõrd kohtuotsuste kui õigusallika kasutamist juristi töös, vaid hoopis seda, kust otsida Euroopa Kohtu lahendeid eesti ja teistes keeltes ning mida lugeja peaks silmas pidama eesti- ja muukeelsete tekstide lugemisel, et paremini mõista nende tegelikku sisu.

Sissejuhatuseks tuleks selgitada sageli kasutatavat mõistet *ajaloolised kohtuotsused* ehk *ajalooline kohtupraktika*. Ajaloolised kohtuotsused jagunevad kahte või tinglikult kolme rühma: rääkida saab 869-st + 57-st + 79-st kohtuotsusest. 869 kohtuotsust aastatest 1953–2002 on valitud Euroopa Kohtu ja Esimese Astme Kohtu presidendi poolt ning moodustavad osa Euroopa Liidu õigustikust. Nende tõlkimise eest vastutasid 2004. aastal liitunud liikmesriigid. 57 kohtuotsuse puhul on tegemist nendest 869 kohtuotsusest valitud 57 kõige silmapaistvamaga. Nende tõlkimise eest vastutasid liikmesriigid, toimetamise eest Euroopa Kohtu tõlkeosakonnad. Kolmas rühm – 79 kohtuotsust – lisati nimekirja ja pärinevad ajavahemikust 2002 kuni aprill 2004. Nende tõlkimise eest vastutavad Euroopa Kohtu tõlkeosakonnad.

1. maist 2004 on Euroopa Kohtu tõlkeosakondade peamine ülesanne tõlkida kõik avaldamisele kuuluvad kohtuotsused ja kohtujuristi ettepanekud kõikidesse Euroopa Liidu ametlikes keeltesse.

Kust leida eestikeelseid tõlkeid?

Euroopa Kohtu poliitika on teha Euroopa Kohtu praktika kodanikele kättesaadavaks reaalajas. Tõlkeosakonnad peavad tagama, et kohtuotsused oleksid nende kuulutamise päeval kõikides Euroopa Liidu ametlikes keeltes Euroopa Ühenduste Kohtu kodulehel Curia ja Euroopa Liidu õiguse andmebaasis EUR-Lex. Need tekstid on Curias tasuta kättesaadavad, kuid ei pruugi olla lõplikud. Tuleb rõhutada, et ainsad ametlikud tekstid on need, mis avaldatakse Euroopa Ühenduste Kohtu Euroopa Kohtu ja Esimese Astme Kohtu lahendite kogumikus, mis aga ilmub tavaliselt kohtuotsuse kuulutamisest rohkem kui aasta hiljem. Kogumikku elektroonilisel kujul ei ole olemas.

---

¹ Ettekande esitas Siiri Aulik. Artikkel on valminud Siiri Auliku ja Liina Ilomets-Černiauskiene ühistööna.

Kogumikus on koos iga kohtuasja kohtuotsus ja kokkuvõtte ning viimase olemasolu korral ka kohtujuristi ettepanek. Kokkuvõtte koostab Euroopa Kohtu teabeotsingu ja dokumentatsiooni osakond ning selles on kirjas võtmesõnad ja kohtuotsuse tähtsamad punktid. See on oluline abivahend, kuna viitab asjaomasele õigusaktile ja kohtuotsuse punktile, kus peitub asja tähtsus. Selleks on siis kas Euroopa õiguse tõlgendus, mõne põhimõtte määratlus või kohtuotsuse resolütiivos. Kohtuotsus ise on toodud täispikkuses. Kohtujuristi ettepanekus esitab sõltumatu kohtujurist oma nägemuse sellest, kuidas Euroopa Kohus peaks asja lahendama. Selles on sageli põhjalikum õiguslik analüüs, kui leidub kohtuotsuses, ja seetõttu võib selle lugemine aidata kaasa kohtuotsuse hägusama või nipsisõnalisema sõnastuse mõistmisele.

Kohtulahendit lugedes tasub mõelda, millises paabelis Euroopa Kohtu töö ja tõlketöö toimub.

Tuleb eristada kolme keelt. Need on menetluskeel, nõupidamisekeel ja kohtujuristi valitud keel. Alates 1. jaanuarist 2007 on Euroopa Kohtus 23 menetluskeelt, st kõik EL-i ametlikud keeled ja iiri keel. Euroopa Kohtu kodukorra kohaselt valib üldjuhul menetluskeele hageja, välja arvatud siis, kui kostja on liikmesriik, liikmesriigi kodakondsusega füüsiline isik või juriidiline isik, mille asukoht on mõnes liikmesriigis. Sel juhul on menetluskeeleks selle riigi riigikeel. Eelotsusetaotluste puhul on menetluskeeleks eelotsusetaotluse esitanud kohtu menetluskeel.

Kõik menetlusdokumendid tõlgitakse menetluskeelde, kuigi ükski kohtu koosseisus olev kohtunik ei pruugi seda keelt mõista. Kohtunikud peavad nõu ilma tõlgi abita Euroopa Kohtu nõupidamiste keeles ehk prantsuse keeles. Selle tarvis tõlgitakse kõik menetlusdokumendid prantsuse keelde ja ka kohtuotsus koostatakse prantsuse keeles. Õigusjõud on vaid menetluskeelsel kohtuotsusel.

Asja teeb keeruliseks see, et kohtujuristid kirjutavad enda valitud keeles. Viis kohtujuristi on suurtest riikidest ja kirjutavad tavaliselt oma emakeeles, s.o prantsuse, inglise, saksa, itaalia või hispaania keeles. Ülejäänud kolm kohtujuristi tulevad rotatsiooni korras väiksematest riikidest. Praegu, 2006. aasta detsembris on ametis portugali, sloveeni ja slovaki kohtujurist. Nemad kirjutavad oma emakeeles või üha sagedamini – just tõlkimise huvides – mõnes muus, suurema riigi keeles. Seetõttu võidakse ühe ja sama kohtuasjaga seotud dokumente eesti keelde tõlkida mitmest keelest ning mõistete eestikeelsed vasted neis võivad erineda. Tõlkeosakond peab tõlkeid ühtlustama nii, et sama asja kohta koostatud dokumendid omavahel sisuliselt haakuksid.

Eesti tõlkeosakonna töös on muidki valupunkte, millest üks osa on tingitud Euroopa Kohtu lahendite olemusest, teine osa seondub prantsuse keelest tõlkimisega.

On tõsiasi, et tõlkemaht on tohutu. Aastas tuleks tõlkida umbes 35 000 lehekülge, sellest osa menetlustähtaegadeks ja teine osa tähtaegadeks, mis lubavad kodanikel reaalajas kohutpraktikale juurde pääseda.

Juristi-lingvisti töö muudab keerukamaks ka asjaolu, et alati ei ole teada, miks kohus on üht või teist väljendit kasutanud, kas sellel on mõni põhjus, kas tegemist on lähtekeele omapära või hoopis juhusega. Nõupidamised on ju salajased ja Euroopa Kohtu otsused on sageli kas poliitilistel kaalutlustel ebaselged või õiguslikel kaalutlustel lakoonilised. Kohus esineb kollegiaalselt, s.t et kohtunikud ei saa kirjutada eriarvamusi, mis võiksid valgustada nende mõttekäiku ja lahendi loogikat. Seetõttu tuleb säilitada tõlkes lähteteksti sõnastuse selgust või ebaselgust, mis tingib tihtipeale pigem sõnasõnalisema kui vabama ja eestipärasema tõlke.

Väga hea näide sellest pärineb 2005. aastast kohtuasjas C-105/03. Selle otsuse punkt 34 koostati prantsuse keeles järgmiselt: *Le caractère contraignant des décisions-cadres, formulé dans des termes identiques à ceux de l'article 249, troisième alinéa, CE, entraîne dans le chef des autorités nationales, et en particulier des juridictions nationales, une obligation d'interprétation conforme du droit national.*

Eestikeelse tõlkena pakkusime: *Raamotsuste kohustuslik jõud, mis on sätestatud EÜ artikli 249 kolmanda lõiguga samasuguses sõnastuses, toob kaasa liikmesriikide asutuste ja eelkõige liikmesriikide kohtute kohustuse tõlgendada siseriiklikku õigust kooskõlas ühenduse õigusega.*

Eesti keeles tundus vajalik täpsustada seda, millega kooskõlas siseriiklikku õigust tuleb tõlgendada. Selgus, aga et selline täpsustus oli sihilikult välja jäetud ja et tuleb kasutada terminit, mis vastaks prantsuse mõistele *interprétation conforme*. Kui sellist terminit pole, tuleks see luua. Eesti keeles sai selleks *kooskõlaline tõlgendamine* ning punkti 34 tõlge on järgmine: *Euroopa Kohtu 16. juuni raamotsuste kohustuslik jõud, mis on sätestatud EÜ artikli 249 kolmanda lõiguga samasuguses sõnastuses, toob liikmesriikide asutustele ja eelkõige liikmesriikide kohtutele kaasa siseriikliku õiguse kooskõlalise tõlgendamise kohustuse.*

Kohtulahendite tõlkimisel tuleb veel arvestada riskiga, et korrektsema või ilusama eesti keele nimel võidakse jätta lausest välja elemente, mis edaspidi võivad olla mõne vaidluse esemeks. Näite võib tuua ajaloolisest kohtuotsusest C-143/88 ja C-92/89, mille ühe osa tõlkisime nii: ... *üldreeglina on ühenduse õigusakti ajalise kehtivuse alguse määramine akti avaldamisele eelnenud ajale õiguskindluse põhimõttega vastuolus ...*

Seda otsust hilisemas kohtuotsuses tsiteerides tekkis küsimus, kas ei oleks eestipärasem ja selgem, kui see kokku võtta järgmiselt: ... *üldreeglina on ühenduse õigusakti tagasiulatuv kohaldamine õiguskindluse põhimõttega vastuolus ...*

Probleem on selles, et kokkuvõtmisega kaob osa lause elementidest. Kui mõnes järgmises asjas hakkaks kohus lahkama seda, mida tähendab *akti avaldamisele eelnenud aeg*, siis võiks kasutada eestikeelses sõnastuses mõistet *tagasiulatuv*. Mida teha aga siis, kui küsimuse all on see, mida tähendab *akti avaldamise aeg*? Aga just see oligi põhiküsimuseks

kohtuasjas T-115/94, mis käsitles seda, kuidas määratleda mõistet *Euroopa Liidu Teatajas avaldamise kuupäev*.

Kolmandaks tuleb meeles pidada, et kohtupraktika on oma loomult pidevalt arenev. Selle areng, näiteks mõne põhimõtte määratluse muutus võib mõjutada selle määratluse sõnastust. Näitena toon riigivastutuse põhimõtte Euroopa õiguses. Kohtuotsuses C-6/90 ehk nn Francovichi otsuses märkis kohus: *Sellest tulenevalt on asutamislepingu süsteemile omane põhimõtte, et riik peab vastutama talle süüks arvatavate ühenduse õiguse rikkumistega üksikisikutele põhjustatud kahju eest*.

Seda põhimõtet arendati edasi liidetud kohtuasjades C-46/93 ja C-48/93 ehk nn Brasserie du pêcheuri otsuses, milles kohus täpsustas, et liikmesriigi vastutus Euroopa õigusest tulenevate kohustuste rikkumise puhul on mittesüüline vastutus: *Siseriiklik kohus ei saa siseriiklikke õigusakte kohaldades seada kahju hüvitamist sõltuvusse sellest, kas on olemas tahtluse või hooletuse vormis selle riigiorгани süü, kellele võib liikmesriigi kohustuste rikkumist omistada, kui see seab rangemaid nõudmisi kui ühenduse õiguse piisavalt selge rikkumine eeldab*. Seetõttu otsustati muuta Francovichi otsuse tõlget, milles süüks arvatav asendati neutraalsema väljendiga *omistatav*.

Areneva kohtupraktika ühtlast tõlkimist raskendab ka varasematele kohtuotsustele viitamise ebajärjekindlus. Vahel tsiteerib kohtujurist või kohus mõnda lahendit otse, vahel sõnastatakse see ümber ning kui kohtule tundub, et põhimõtte on juba üldtuntud, siis ei pruugi ta allikale üldse viidata. Isegi kui viide kohtupraktika allikale on olemas, siis ei pruugi see olla esimesele kohtuotsusele, milles seda väljendati, kuigi seegi pole välistatud. Tõlkijal on väga raske korrata osakonna varasemat tõlget eriti seepärast, et Euroopa Kohtu tõlkeosakondades ei kasutata elektroonilist tõlkemälu.

Ajapuuduse tõttu toon esile vaid paar aspekti, mis on seotud prantsuse keelest tõlkimisega, pidades silmas prantsuse stiili eripära.

Esimene aspekt on prantsuse keelele ja Euroopa Kohtu otsustele omased pikad ja keerukad põimlauseid. Et prantsuse ja eesti keele süntaksireeglid on väga erinevad, siis on sellise lause arusaadavasse eesti keelde tõlkimine omaette kunst. Näiteks võib tuua resolutsiooni esimese punkti värskest, Euroopa Kohtu 28. novembri 2006. aasta otsusest kohtuasjas C-413/04 parlament vs. nõukogu: *Nõukogu 28. juuni 2004. aasta direktiiv 2004/85/EÜ, millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2003/54/EÜ seoses teatavate sätete kohaldamisega Eesti suhtes, tühistatakse selles osas, milles see sätestab Eesti suhtes kauem kui 31. detsembrini 2008 kehtiva erandi Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26. juuni 2003. aasta direktiivi 2003/54/EÜ, mis käsitleb elektrienergia siseturu ühiseeskirju ning millega tunnistatakse kehtetuks direktiiv 96/92/EÜ, artikli 21 lõike 1 punktide b ja c kohaldamisest ning sellele vastava kohustuse tagada ainult osaline turu avatus, mis moodustab 35% tarbimisest 1. jaanuaril 2009, ning kohustuse teatada igal aastal komisjonile tarbimiskünnis, mille alusel määratletakse vabatarbija*.

See ei olegi kõige parem näide, on ette tulnud ka leheküljepikkusi ühelauselisi punkte. Aga vähemalt on Euroopa Kohus ammu loobunud algaastatel kasutusel olnud prantsuse kohtulahenditele omasest stiilist, kus kogu otsus kujutaski endast ühtainsat ülipikka lauset.

Nimetada võib veel võõraste terminite ja võõra mõtteviisi tõttu tekkivaid tõlkeraskusi. Võttem või näide Prantsuse menetlusõiguse terminoloogiast, millest Euroopa Kohtu kodukord üldjoontes lähtub. Euroopa Kohtu menetlusõiguses esineb termin *moyens de non-recevoir d'ordre public*. Mõiste tuumiku *moyens de non-recevoir* tõlkimine eesti keelde – *asja läbi vaatamist takistavad asjaolud* – on suhteliselt lihtne. Kuid mida tähendab sel juhul *d'ordre public*? Tavaliselt on see eesti keeles *avalik kord*. Aga siin ei ole tegemist avaliku korraga selle tavapärasest tähendusest, vaid selliste asjaoludega, mille esinemisel võib kohus omal algatusel otsustada, et asja läbi vaadata ei saa. Et mõiste on Eesti õiguses tundmatu, asuti täpsustama tema sisu, et seda adekvaatselt edasi anda. Selgus aga, et mitte keegi ei oska või ei taha Euroopa Kohtu kontekstis täpselt määratlada, missugused need asjaolud on. Nii on iga tõlkeosakond pidanud nuputama, kuidas oma keeles enam-vähem selgelt väljendada seda, mida lähtekeeles ei ole määratletud.

Alati on soovitatav mõelda sellele, mis staatus on eesti- või muukeelsel Euroopa Kohtu lahendi tekstil. Eestikeelne tekst on autentne vaid siis, kui menetluskeel on eesti keel. Üldjuhul on tegemist tõlkega. Et tekste paremini mõista, tuleks võimaluse korral lugeda ka menetluskeelset ja prantsuskeelset versiooni, kohtujuristi ettepaneku teksti puhul siis algkeelset versiooni. Ja nagu eesti tõlkeosakonnaski tehakse, tasub ebaselguse või esmapilgul imeliku sõnastuse korral kõrvutada mitut keeleversiooni, sest vahel annab ühte keelde hästi tõlkida seda, mida teises keeles on vägagi raske väljendada.

SIIRI AULIK

Euroopa Ühenduste Kohtu eesti tõlkeosakonna juhataja

LIINA ILOMETS-ČERNIAUSKIENE

Euroopa Ühenduste Kohtu eesti tõlkeosakonna jurist-lingvist

KUIDAS ÕIGUSAKTIST AVALIKKUSELE ARUSAADAVALT RÄÄKIDA

Võimalustest parandada valitsuse otsuste mõistetavust ja suurendada nende uudisväärtust

Neljapäev ei ole pelgalt kalapäev. Harilikult toimub neljapäeviti Stenbocki majas riiklikult oluline sündmus – Vabariigi Valitsuse istung. Seal otsustab valitsus oma pädevusse kuuluvaid küsimusi, annab ja võtab õigusi ja kohustusi ning jaotab riigi raha.

Valitsuse istungil tehtud otsus peab olema põhjendatud, kodanikele selge ja arusaadav. Selleks tuleb iga otsustatava küsimuse puhul võimalikult varakult – juba selle esilekerkimisest alates – ministeeriumis läbi mõelda ja kirja panna, kuidas seda avalikkusele mõistetavalt põhjendada: miks seda otsust on vaja praegu, keda ja kuidas see mõjutab, millised kulud selle rakendamisega kaasnevad.

Niisugune teave on vajalik ministritele, kes langetavad istungil ühiselt otsuseid; ajakirjanikele, kes vahendavad valitsuse otsuseid kodanikele; kodanikele, kellel on õigus teada, kuidas valitsuse tegevuse eesmärgid ja otsused mõjutavad nende õigusi ja kohustusi ning kuidas valitsus kasutab riigi raha.

Üldjuhul ei jõua keegi neist põhjalikult analüüsida kõikide eelnõude seletuskirju, mis kipuvad olema kantseliitlikud, keerukad, mahukad. Seepärast on väga tähtis eelnõu sisu kokkuvõte. Sellest sõltub, kui teadlikud on ministrid oma kollegiaalsete otsuste sisust ja kas otsuse aluseks olev argumentatsioon jõuab avalikkusse. Iga valitsuse eelnõu seletuskirja lahutamatuks osaks peaks olema lühike, umbes pooleleheküljeline uudise vormis sisukokkuvõte, mis võtab kokku otsuse tuuma ja pakub vajalikul määral taustateavet. Sellega tutvumine peaks aitama igal lugejal sõltumata eelteadmistest hinnata dokumendi sisu olulisust enda jaoks ning ühtlasi otsustada, kas kogu teksti läbilugemine on vajalik.

Lühikokkuvõte avaldatakse valitsuse istungil osalejate tarbeks valitsuse istungite infosüsteemis, avalikkuse jaoks valitsuse uudisteportaalil (www.valitsus.ee/brf), istungi kommenteeritud päevakorras ning valitsuse otsuse kohta koostatavas pressiteates.

Kuidas selline kokkuvõte võiks sündida?

Igas ministeeriumis on suhtekorraldusspetsialistid, kes töötavad selle nimel, et inimesed saaksid aru, miks valitsus üht või teist otsust langetab ja kuidas see otsus mõjutab nende elu. Ministeeriumide suhtekorraldus- ja õigusloomeosakonnad peaksid tegema tihedat koostööd, et koostada iga eelnõu kohta uudise vormis lühikokkuvõte avaldamiseks nii eelnõu seletuskirja juures kui ka ajakirjanduses.

Sisukokkuvõtte peab olema täpne, lühike ja selge. Küsimused, millele valitsuse otsuse sisust lähtudes tuleb vastata, on järgmised.

1. Mis? Kuidas?

Mis õigusakti vastuvõtmise tulemusel muutub? Kuidas otsus mõjutab inimesi ja huvigruppe? Millised on mõjud kodanikele, ettevõtetele, riigieelarvele, õiguskorrale, keskkonnale jms? Kas ja milliseid kulutusi toob see kaasa inimestele, huvigruppidele ja riigile?

2. Keda? Kus?

Keda ja mida selle õigusakti vastuvõtmine mõjutab? Mitut inimest, ettevõtet või organisatsiooni otsus vahetult puudutab? Milliseid organisatsioone või milliste piirkondade elanikke otsus puudutab? Milliste huvigruppidega on eelnõu ettevalmistamise käigus koostööd tehtud?

3. Miks?

Miks seda otsust või eelnõu vaja on? Miks valitsus seda praegu arutab? Miks see päevakorral on?

4. Millal?

Millal norm jõustub? Millisest kuupäevast alates tuleb hakata uue korralduse või määruse järgi elama? Milline on asja menetlemiseks eeldatav aeg Riigikogus või Euroopa Liidu institutsioonides?

Ka praegu on õigusaktide seletuskirjadest enamasti võimalik nendele küsimustele vastuseid leida, kuid olulise selekteerimine on tülikas ja nõuab aega, mida info otsijal enamasti ei ole. Kogenumad ajakirjanikud teavad, et seletuskirjast tasub huvipakkuvat infot otsida osadest, mis käsitlevad õigusakti eesmärki, sisu, seaduse mõjusid, seaduse rakendamiseks vajalikke kulutusi ja õigusakti jõustumist.

Eespool nimetatud "uudise vorm" tähendab, et esimese paari lausega peab olema öeldud olulisim, sellele järgnevad täpsustused ja lõppu lisatakse taustainfo. Kokkuvõtte keelekasutus peab olema lihtne: lühikesed laused, vältima peaks võõrsõnu ja vähem tuntud termineid.

Üks stiilinäide.

Valitsuse 11. jaanuari istungil oli arutusel liikluskindlustuse kahju hüvitamise piirmäära tõstev eelnõu, mille üks olulisematest muudatustest oli ära toodud järgmiselt:

Kõige kaalukam muudatus, mis kaasneb V direktiivi, millega muudetakse eelmisi direktiive mootorsõidukite kasutamise tsiviilvastutuskindlustuse kohta ülevõtmisega, on liikluskahju hüvitamise piirmäärade tõstmine varakahju puhul 1 miljoni euroni (hetkel 1,6 miljonit kroo-

ni) ja isikukahju puhul 5 miljoni euron (hetkel 5,5 miljonit krooni) ning kindlustusjuhtumi kohta, sõltumata kannatanute arvust.

See seadusemuudatus puudutab väga laia sihtrühma. Informatsioon on suure uudisväärtsusega, kuid spetsiifilises sõnastuses ja peidetud 31-leheküljelise seletuskirja eri osadesse. Normi andja justkui eeldaks vaikimisi, et normi adressaadil on oskust, aega ja motivatsiooni sellist informatsiooni leida. Seletuskirja juurde kuuluvast sisukokkuvõttest võiks iga kodanik lugeda, mis on eelnõu järgi kõige olulisemad seadusemuudatused. Praegusel juhul on see liikluskahju hüvitamise piirmäära tõstmine varakahju puhul 1,6 miljonilt kroonilt 1 miljoni euron ja isikukahju puhul 5,5 miljonilt kroonilt 5 miljoni euron.

Mallide kasutamine lihtsustab tööd. Paljude eelnõude tüüpkokkuvõtete puhul saab eeskujuks võtta näidistekstid. Seaduste ja määruste eelnõude puhul tuleks lähtuda eespool väljapakutud küsimustest. Kui kokkuvõtte esitada küsimuste kaupa lõikudena, tuleb oluline selgemini esile ja infokihte, millest seletuskirja sisukokkuvõtte koosnema peaks, on võimalik paremini eristada.

Illustreerime seda konkreetse näite varal. Koostame lühikokkuvõtte õiguskeelepäeva ajal aktuaalsest elatisabi seaduse eelnõust.

1. Mis? Kuidas?

Eelnõu kohaselt saab last üksi kasvatav vanem taotleda riigilt elatisabi ajaks, mil ta nõuab kohtu kaudu elatise saamist teiselt vanemalt. Riik maksab üksikvanemale elatisabi 90 päeva jooksul kolmes osas, kokku 4500 krooni. Makstud toetuse nõuab riik hiljem elatise maksmiseks kohustatud vanemalt tagasi. Seaduse rakendamiseks kulub riigil aastas umbes 20 miljonit krooni, millest rohkem kui pool nõutakse elatisnõude täitmata jätnud lapsevanemalt tagasi.

2. Keda?

Seaduse sihtgrupiks on lahutatud ja vallalised vanemad. Statistikaameti andmetel on Eestis 34 400 üksikvanemat ja nende kasvatada umbes 47 500 last, kes oleksid õigustatud elatist saama. Statistikaameti 2005. a leibkondade uuringu kohaselt ei saa ligi 80% üksikvanemate lastest oma teiselt vanemalt elatist. Tegelikult saab seadusega ettenähtud elatist ligikaudu kõigest 10 600 last, teistele lastele jääb elatis maksmata.

3. Miks?

Eelnõu seadusena jõustamise üks eesmärk on ärgitada üksikvanemaid aktiivsemalt nõudma teiselt vanemalt oma kohustuse täitmist. Seni on paljud neist leppinud sellega, et elatist ei maksta, ega püüagi oma lapse õigusi kohtus kaitsta. Elatisabiga sarnast toetust makstakse mitmes teiseski riigis, näiteks Soomes, Prantsusmaal, Rootsis, Austrias, Saksamaal ja mujal.

4. Millal?

Algatajad soovivad eelnõu seadusena jõustumist 1. jaanuaril 2008.

Toimiva kodanikuühiskonna üks tunnusjooni on avalik ja mõistetav õigusloome. Selle põhimõtte elluviimisel on määrav tähtsus õigusloomet tutvustaval suhtlusel. Arusaadava ja mõistetava suhtlemise kaudu väärtustab riik kodanikku, andes talle mõista, et õigus on loodud eelkõige tema jaoks.

KATERIIN LEINI

ja STEN HANSSON

valitsuse kommunikatsioonibüroo nõunikud

MÖTTEID AVALIKKUSE TEAVITAMISEST

Lisaks Kateriin Leini ja Sten Hanssoni ettekandele

Seaduseelnõude menetlemise kohta esitatakse ametlikes teadetes tihti ebatäpset teavet. Siin võib olla põhjuseks omamoodi rivaliteet valitsuse ja Riigikogu vahel. Kui seaduseelnõu on valitsuses heaks kiidetud, ilmub tavaliselt pressiteade, et valitsus võttis vastu või kiitis heaks X seaduseelnõu. Tavainimesele, kes ei pruugi õigusaktide menetlemise ning jõustumisega seotud üksikasju teada, võib jääda mulje, et eelnõu ongi jõustunud. Tegelikult läheb aga protseduur edasi, seaduseelnõu esitatakse Riigikogule menetlemiseks. Selle võib esitaja ka tagasi võtta, nagu juhtus näiteks keeleseaduse muutmise seaduse eelnõuga. 2005. aasta 10. veebruaril kiideti valitsuses heaks keeleseaduse muutmise seaduse eelnõu ja otsustati see saata Riigikogusse. Otsust “kommunikeeriti” aga nii, et paljud mitte-eestlased võtsidki seda kui jõustunud seadust ning ajakirjanduses tehti sellest kaugeleulatuvaid järeldusi. Kuid valitsus, õigupoolest selle muutunud koosseis võttis eelnõu tagasi ning uuesti jõudis see väikeste muudatustega Riigikokku alles kaks aastat hiljem. Seega peaks seaduseelnõu ettevalmistamise eri etappidel andma avalikkusele lisateavet selle kohta, mis seisus eelnõu tegelikult on. Keeleseaduse menetlemisega sarnast segadust on ette tulnud ka nende eelnõudega, mis on saadetud mingil kujul küll ministeeriumidevahelisele kooskõlastusele, kuid pole sealt isegi valitsuse töölauale jõudnud.

Tihti annavad eelnõude kohta teavet eri teabe- ja kommunikatsioonitöötajad või poliitilised suhtekorraldajad, kes tegelikult eelnõu valdkonda ei pruugi tunda. Eelnõude tutvustamisel peaks andma rohkem sõnaõigust just eelnõu väljatöötamises osalenud spetsialistidele, ei tohi karta, et nad ei saa asjade selgitamisega ilma kommunikatsiooniinimesteta hakkama. Nende töö eeldab ju ka seda, et nad oma tööst hästi, lihtsalt ja arusaadavalt rääkida oskavad. Vastupidisel juhul tuleb spetsialistil asi kõigepealt kommunikatsioonitöötajale või poliitilisele suhtekorraldusnõunikule selgeks teha. Muidu võib avalikkuse ette jõuda teave, mis on moonutatud, nagu mäletame lapsepõlvest tuntud telefonimängust, kus esimese “helistaja” sääsk võis viimase jaoks muutuda jäneseks, põdraks või autoks. Nalja sai siis palju, kuid tõsiste asjade puhul tuleks tagada info võimalikult täpne edastamine.

Valitsuse kommunikatsioonibüroo töötajate ettekandes oli juttu sellest, et eelnõu seletuskirja kokkuvõte peaks olema niisugune, et ajakirjanik sellest võimalikult kiiresti aru saaks. Tekst peaks olema lühike ja lihtne, et sellest oleks võimalik kiiresti uudis teha. Lühiduses ja lihtsuses pole iseenesest midagi halba, kuid oma tööst rääkides ja kirjutades olen viimasel ajal märganud, et mõni ajakirjanik ei soovi või ei viitsi käsitletavasse teemasse üldse süveneda. Ametnikult aga oodatakse valmis uudiseid. Minu arvates ei ole ametnike ülesanne toota ajakirjandusele valmis uudiseid. Seetõttu soovitan ajakirjanikel rohkem teemasse süveneda ning koguda eelnõu kohta võimalikult palju lisamaterjali.

ILMAR TOMUSK

Keeleinspektsiooni peadirektor

ÕIGUS MÕISTA ÕIGUSAKTE

On tänuväärne, et õiguskeelepäeva korraldajad tõstsid tähelepanu keskmesse arutelu õigustekstide arusaadavuse üle. Siin on kahjuks veel palju teha, hoolimata kõigist varasemaist sõnavõttudest ja kirjutistest.

Olen varemgi juhtinud siinses väljaandes tähelepanu vajadusele koostada seadused selgelt mõistetavas keeles.¹ Ainult sel juhul on loota, et iga kodanik saab aru seaduse mõttest ning saab tõsiselt võtta Riigikogu kodulehekülje väidet, et seadused sisaldavad üldkohustuslikke käitumiseeskirju.

Eeskirjalt saame eeldada üldkohustuslikkust vaid juhul, kui see on üldarusaadav. Niisiis peavad Eesti Vabariigi seadused olema selges eesti üld(kirja)keeles. Seadustesse pole vaja põimida rohkeid juriidilisi peensusi, eriti kui selleks kiputakse keele loomulikke tähenduseseid tundmatuseni muutma. Veelgi enam kehtib öeldu muude õigusaktide kohta.

Küll aga võiksid seaduste kommentaarid jms olla õigusteaduse oskuskeeles.² Selle abil saaksid juristid arutleda seadusepügalate tõlgendusvõimaluste üle ühes või teises kontekstis. Kohtulahendidki vajavad asjalikku analüüsi ja selgitusi – eriti kui tegu on tõlkega nagu Euroopa Kohtu otsuste puhul. Õiguskeel on juristi ja õigusteadlase tööriist. Loomulikult ei tohi oskuskeelgi minna vastuollu keele ehituse ja toimimise üldiste seaduspärasustega ning vältima peab asjatult keerukat väljendusviisi. Mida parem tööriist, seda täpsem töö.

Kehtivad seadused, mis ühel või teisel põhjusel pole rahuldavas eesti keeles, tuleb süsteemselt üle vaadata ja korrastada. Kõik muud õigusaktid toetuvad omakorda seadustele ja kajastavad paratamatult seaduste keelepruuki. Seega on seaduskeele üldarusaadavus äärmiselt oluline õigusriigi toimimisele nii ühiskonna kui kodaniku tasandil. Sel juhul ei kerkikski küsimust, kuidas õigusaktist avalikkusele arusaadavalt rääkida. Ka valitsuse otsused peavad olema sellises sõnastuses, et neid ei peaks enam eesti keelest eesti keelde “tõlkima”.

Ei ole ma kaugeltki ainus, kes on juhtinud tähelepanu iga inimese õigusele mõista õigusakte. Õiguskeelepäeval küsis Urmas Volens: “Kui tavaline inimene Riigi Teatajast aru ei saa, kas siis saab öelda, et seadus on avaldatud?” Selle küsimuse peaksid endale esitama kõik Riigikogu liikmed, valitsuse ja ministeeriumide nõunikud – kõik seaduseelnõude algatajad ja muutjad. Samasisuline küsimus peaks kumisema nende peas, kes omavalitsustes ja volikogudes õigusakte kirja panevad.

¹ P. Nemvalts. Karistusseadustik ja keeleteadus. – Õiguskeel 2003, nr 1, lk 34–42 ja nr 2, lk 36–40.

² P. Nemvalts. Karistusseadustik ja keeleteadus. – Õiguskeel 2003, nr 2, lk 39.

Väga põhjalikult on seda ühiskonna toimimise olulist eeldust käsitletud akadeemikust ma-
jandusteadlane Uno Mereste.³ 1998. aastal pani ta seaduste koostajatele südamele: *Seaduse
kvaliteedist – sealhulgas nende arusaadavusest – oleneb ka rahva suhtumine seadusandjasse
ja inimeste psühholoogiline sättumus olla õiguskuulekas või mitte.*⁴ Riigikogulasena on
Merestel olnud kõige otsesemaid kokkupuuteid niihästi seaduseelnõude tekstidega kui ka
nende tekstide koostajatega. Aastal 1994 nentis ta: *Tuleb pidada aksioomiks, et Eesti oma
seadused, mis väljendavad meie rahva vaba seadusandlikku tahet, peaksid olema laitmatus
eesti keeles. Praegu see nii kahjuks veel ei ole.*⁵

Kas aastal 2007 on? Paraku ei ole seaduste koostajad tahtnud või suutnud lähtuda Uno
Mereste põhjendatud soovitudest, mis rajanevad igakülgsel eritelul. Nende soovitude tuu-
ma on ta sõnastanud nõnda: *Õigusteksti üldarusaadavuse tähtsaim tagatis on selle kolme
komponendi eristamine ja neist igitähe asjakohane käsitlemine. Need kolm komponenti on:
1) õigusterminoloogia kui õigusteaduse oskuskeele aines, 2) akti vahendusel reguleeritava
ala oskuskeele aines ja 3) üldkeele aines.*⁶

Siinkohal tuleb rõhutada, et terminit *terminoloogia* on eesti keeleruumis kasutatud neljas
täendus, millest kesksed on kaks: mahult avaram mõiste 'oskuskeel' ning kitsam mõiste
'oskussõnavara'. Mereste pruugis tähistab see enamasti avarama mahuga mõistet, kuigi
vahel kasutab ta terminit kitsama mõiste tarvis: ... *seaduste tekstis on peale juuraterminite
enamasti ka arvukalt teiste elu- ja teadusalade oskussõnu, mis peavad täpselt vastama nende
alade terminoloogiakorralduse nõuetele. ...viimast juhtmõtet võib nimetada ka seaduskeele
ja mis tahes eriala oskuskeele terminoloogia sünkroonsuse reeglaks.*⁸

Viimaseis õigekeelsussõnaraamatuis (ÕS 1999, ÕS 2006) on terminile *terminoloogia* esi-
tatud kaks tähendust: 'oskussõnavara' ja 'oskuskeeleõpetus'.

Kuigi oskussõnavara on mis tahes eriala oskuskeeles kõige äratuntavam osa, ei tohiks
panna võrdusmärki nende kahe vahele – mida sageli kiputakse tegema. Pole ju üldkeelgi
pelgalt kogum sõnu, vaid ühtviisi oluline on keele mitmekihiline struktuur, mille abil sõnu
mõttekalt seostada.

Küllap oleks kõige otstarbekam piirata *terminoloogia* mõistesisuks üksnes 'oskussõnavara-
õpetus', nagu *leksikoloogia* tähendus on 'sõnavaraõpetus'. Termin *oskussõnavara* rööpter-
minina saaks aga vajaduse korral kasutada *terminivara*. Siis oleks võimalik ühemõtteliselt
rääkida juriidika, meditsiini vm terminivarast, mis on osa vastava eriala oskuskeelest.
Mõistagi ei tohi ükski oskuskeel hälbida üldkeelele iseloomulikest, omastest joontest, sest

³ U. Mereste. Oskuskeel ja seaduste keeleline rüü. Artikleid ja lühiaurumusi. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2000, lk 335–466.

⁴ U. Mereste. Oskuskeel ja seaduste keeleline rüü, lk 392.

⁵ Sealsamas, lk 335.

⁶ Sealsamas, lk 419.

⁷ Sealsamas, lk 446.

sel juhul kannatab kohe teksti mõistetavus. Oskuskeel peab suutma adressaadile midagi olulist selgitada ega tohi keeruliseги nähtuse kirjeldust segaseks ajada.

Euroopa Kohtu lahendite tõlkimisest kõneldes nentis Siiri Aulik õiguskeelepäeval, et prantsuse keeles kasutatakse pikki keerukaid põimlauseid, võõraid mõisteid ja väljendusviisi. Kas see tähendab, et eestindatud tekst peab sisaldama niisama keerukat lausestust ning tekitama mõiste- ja terminikasutusega võõristust? Kindlasti mitte. Tõlkimise esimene reegel ütleb, et sihtkeelne tekst peab jätma mulje, nagu oleks selle loonud sihtkeelt emakeelena valdaja.

Põgus näide Euroopa Kohtu 18. jaanuari 2007 otsusest kohtuasjas C-104/06⁸.

Punkt 31: *Komisjon väidab teiseks, et Rootsi Kuningriik on rikkunud EMP [= Euroopa Majanduspiirkonna] lepingu artiklitest 28 ja 31, mis käsitlevad vastavalt töötajate liikumisvabadust ja asutamisevabadust, tulenevaid kohustusi.*

Kas põimlause peabki olema raskepärane, olemaks oskuskeel? Kõrvallause *mis käsitlevad ...* on paigutatud nii, et rikub eesti keele loomulikku struktuuri. Lõhutud on fraasi *artiklitest 28 ja 31 tulenevaid kohustusi* terviklikkus, mistõttu eesti lugeja takerdub. Eesti üldkeele ehitus lubaks kindlasti leida mitu sobivamat lahendust. Näiteks: Teiseks väidab komisjon, et Rootsi Kuningriik on jätnud täitmata kohustused, mis tulenevad töötajate liikumisvabadust ja asutamisevabadust käsitlevaist EMP lepingu artiklitest 28 ja 31.

Seda kohtuasja ei menetletud küll prantsuse, vaid rootsi keeles. Rootsikeelse algteksti punkt 31 on järgmine: *Kommissionen har för det andra gjort gällande att Konungariket Sverige har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt artiklarna 28 och 31 i EES-avtalet, vilka avser fri rörlighet för arbetstagare respektive etableringsfrihet.*

Miski ei oleks takistanud tõlkimast seda ka nii: *Teiseks väidab komisjon, et Rootsi Kuningriik ei ole täitnud töötajate liikumisvabadust ja asutamisevabadust käsitlevaid kohustusi, mis on määratletud EMP lepingu artiklitega 28 ja 31.*

Eesti keeles saab rikkuda seadust või õigusi, kuid mitte kohustusi. Kohustusi saab täita või täitmata jätta. Pole vähimatki põhjust, miks õiguskeeles peaks selle üldkeelele omase semantilise suhte ära rikkuma.

Veel raskem on aru saada kohtuotsuse kokkuvõttest ehk resolutiivosast: *Kuna Rootsi Kuningriik võttis vastu ja jättis jõusse sellised maksualased õigusnormid, mis sisalduvad tulumaksuseaduse (1999:1229) (inkomstskattelagen (1999:1229)) peatükis 47 ja mis allutavad eraomandis oleva ja elukohana kasutatava kinnisasja või eraõiguslikule elamuühistule kuuluva kinnisasja kasutusõigust andvate osakute võõrandamisel saadud tulu maksustamise edasilükkamise tingimusele, et omandatav uus elamu peab asuma samuti*

⁸ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62006J0104:ET:HTML>

Rootsi territooriumil, on Rootsi Kuningriik rikkunud EÜ artiklitest 18, 39 ja 43 ning Euroopa Majanduspiirkonna lepingu artiklitest 28 ja 31 tulenevaid kohustusi.

Tõlke mõistetavust vähendavad põimlausesse kuhjatud nominaaltarindid, mida rootsi algtekstis ei ole: *Konungariket Sverige har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt artiklarna 18 EG, 39 EG och 43 EG samt enligt artiklarna 28 och 31 i avtalet om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet genom att anta och bibehålla skattebestämmelser som dem i kapitel 47 i inkomstskattelagen (1999:1229), enligt vilka uppskovsavgdrag för kapitalvinst vid avyttring av en privatbostadsfastighet eller en privatbostadsrätt villkoras av att även ersättningsbostaden är belägen i Sverige.*

Kuna pole selge, kas eestinduse lähtekeel on rootsi keel või on kasutatud prantsuse või mõnd muud keelt vahekeelena, on raske midagi täpsemat järeldada. Igal juhul on eestikeelne tekst originaaliga võrreldes tublisti keerutavam ja raskemini mõistetav.

Üks põhjusi on see, et rootsi terminid on tõlgitud pikkade kirjeldavate fraasidega:

rootsi	eesti
privatbostadsfastighet	eraomandis olev ja elukohana kasutatav kinnisasi
privatbostadsrätt	eraõiguslikule elamuühistule kuuluva kinnisasja kasutusõigust andvad osakud
skattebestämmelser	maksualased õigusnormid

Samuti on algtekstis loomulikud rootsi üldkeele vormid eestikeelsesesse teksti jõudnud tarbetult lohisevatena:

rootsi	eesti
i Sverige	Rootsi territooriumil
i kapitel 47 i inkomstskattelagen	sisalduvad tulumaksuseaduse... peatükis 47

Teadmata miks on vaadeldava lõigu teatestruktuur eestinduses pea peale pööratud. See-tõttu on tulnud nimetust *Rootsi Kuningriik* kasutada topelt, mis omakorda muudab teksti kohmakamaks. Algtekstis esineb *Konungariket Sverige* vaid korra.

Üldkeelsem tõlge võiks olla selline: *Rootsi Kuningriik on jätnud täitmata EÜ [lepingu] artiklitest 18, 39 ja 43 ning Euroopa Majanduspiirkonna lepingu artiklitest 28 ja 31 tulenevad kohustused, kehtestades ja jättes jõusse tulumaksuseaduse (1999:1229) (Inkomstskattelagen (1999:1229)) peatüki 47 sätteid, millega võimalus eramukinnistu või ühistu osakkorteri müügist saadud tulult maksu maksmist⁹ edasi lükata on seatud sõltuvusse tingimusest, et omandatav uus eluase peab paiknema samuti Rootsis.*

⁹ Siinses kontekstis ei tohiks kasutada terminit *maksustamine*. Maksustada saab riik (müügi)tulu saajat, viimasel on võimalik ainult (tulu)maksu maksta.

Rootsi termini *privatbostadsfastighet* vasteks sobiks *eramukinnistu*, mida tõenäoliselt saaks kasutada ka teistest keeltest vastavasisulist mõistet eestindades. Terminit *elamuühistu* ei tohiks siin kasutada, sest Rootsi ühiskonna *bostadsrättsförening* ei kattu täpselt sellega, vaid on pigem midagi elamuühistu ja korteriühistu vahepealset. Asjaomases kontekstis on pelk *ühistu* täiesti piisav. Rootsi termini *privatbostadsrätt* mõistesisu edastab kõige täpsemalt *osakkorter*. Ei ole tegu osakute hulgaga, nagu väidab tõlke mitmusevorm. Sellest järelduks, et neid osakuid – seega ühistu korterit – võiks osta-müüa ositi. Termin *osakkorter* väljendab selgelt, et kõneks on korter kui üks terviklik ühistu osak.

Niisiis tuleb mitmekeelses Euroopas tunda ka selle riigi ühiskonda, mille keelest õigusakte tõlgitakse. Peamine eeldus ladusa, igale eestlasele arusaadava õigusakti sünniks on ometi igakülgne eesti keele valdamine, sh oskus luua vajaduse korral uusi keelde sobivaid termineid (*osakkorter*) ning võime vältida tarbetult keerukaid tarindeid – olgu ise teksti luues või tõlkides. Nähtavasti on hädavajalik senisest palju tihedam koostöö õigus- ja keeleteadlaste, samuti õigusaktide koostajate ja keeleteoimetajate vahel. Koostöö saab olla viljakas vaid siis, kui see on pidev ja järjekindel.

PEEP NEMVALTS

Tallinna Ülikooli ja Stockholmi Ülikooli vanemteadur,
filosoofiadoktor

RIIGISALADUSE JA SALASTATUD VÄLISTEABE SEADUSE MÕISTETEST

Riigisaladuse seaduse (RSS) muutmise vajaduse ilmnedes kutsus justiitsminister Rein Lang kokku asjatundjate töörühma, et valmistada ette seaduse muutmise eelnõu. RSS-i ülevaatamisel ilmnis, et muudatuste maht ületab ühe kolmandiku seaduse kogumahust ning seepärast otsustas töörühm esitada muudatused normitehnilistel põhjustel¹ uue seaduse terviktekstina ja mõistete muutmisest tulenevalt ka muudetud pealkirjaga – riigisaladuse ja salastatud välisteabe seadus (RSVS). Nüüd on eelnõu Riigikogus seadusena vastu võetud (25.01.2007) ja jõustub 1. jaanuaril 2008. aastal.²

Selles artiklis käsitletakse eelkõige RSVS-i terminoloogilisi erinevusi võrrelduna RSS-iga. Mõningaid paralleele tõmmatakse ka teiste teabetöötlust käsitlevate õigusaktidega, nt isikuandmete kaitse seadusega.³

Salastatud teave, riigisaladus, välisriigi salastatud teave ja salastatud välisteave

Kõige olulisemaks terminoloogiliseks muudatuseks võib pidada *riigisaladuse* mõiste sisulist ümberkujundamist ja sellest johtuvat seaduse pealkirja muutmist, eristamaks *riigisaladust salastatud välisteabest*.

RSS-is on *riigisaladuse* mõiste avatud kui üksnes *Eesti Vabariigi julgeoleku tagamise huvides avalikuks tuleku eest kaitset vajav teave, mis kuulub riigile, on riigi kontrolli all või on toodetud riigi poolt või riigi jaoks* (§ 2 p 1). Selle seaduse kohaselt on *välisriigi salastatud teave* (RSVS-is *salastatud välisteave*) *välisriigi, Euroopa Liidu, NATO või mõne muu rahvusvahelise organisatsiooni poolt Eestile välislepingu alusel edastatud teave, mille teabe avaldaja on salastanud*. Mõistete sisu ulatuse võrdlemisel tekib küsimus, kas *riigisaladuse* mõiste katab *välisriigi salastatud teabe* mõiste. Ka *välisriigi salastatud teave* on sätestatud RSS-is (st sätestatud on mõiste ja kaitse ning töötlemisnõuete järgimise kohustus analoogiliselt riigisaladusega) ning vajab kaitset Eesti Vabariigi julgeoleku tagamise huvides (kui Eesti ei tagaks talle edastatud salastatud välisteabe kaitset, satuks ohtu ka Eesti poolt välisriigile või rahvusvahelisele organisatsioonile Eesti poolt edastatud riigisaladus) ning on teatud ulatuses ka riigi kontrolli all.

¹ Vt Vabariigi Valitsuse 28. septembri 1999. aasta määruse nr 279 „Õigustloovate aktide eelnõude normitehnika eeskiri“ § 2 lg 6 – RT I 1999, 73, 695; 2005, 35, 272.

² Vt <http://web.riigikogu.ee/ems/plsql/motions.show?assembly=10&id=1054&t=E>

³ RT I 2003, 26, 158; 2004, 30, 208.

RSS on terminite *riigisaladus* ja *välisriigi salastatud teave* kasutamisel ebajärjekindel: *välisriigi salastatud teabe* mõiste on avatud *riigisaladuse* peatüki all, samas näeb seadus ette teatud erinevusi välisriigi salastatud teabe töötlemisel ja kaitsel võrreldes riigisaladuse töötlemise ja kaitsesega (RSS §-d 8 ja 12¹). Ei ole päriselt arusaadav, kas välisriigi salastatud teave on riigisaladuse alaliik või riigisaladusest eraldi seisev teabeliik. Samas ei tohiks riigisaladust kui Eesti Vabariigi poolt salastatavat teavet ja välisriikide või rahvusvaheliste organisatsioonide poolt salastatavat teavet samastada, sest erinevusi riigisaladuse ja salastatud välisteabe kaitsmisel on võrdlemisi palju.⁴ Õigupoolest ei ole neid mõisteid päriselt samastatud ka RSS-is. Seega on eksitav ka selle seaduse pealkiri, sest see viitab vaid riigisaladusele.

Eelnõu väljatöötamisel kaaluti seaduse nimetamist *salastatud teabe* seaduseks, pakkudes seda *salastatud teabe*, *riigisaladuse* ja *salastatud välisteabe* ühisnimeks. Sellest mõttest aga loobuti, sest *salastatud teabeks* võib lugeda ka ärisaladust või muud juurdepääsupiiranguga teavet.⁵ RSVS-is on välditud *salastatud teabe* kasutamist. Et mitte toetada selle termini juurdumist tavakeelde, on ka *salastatud teabe valdaja* asendatud terminitega *teabevaldaja* (nagu on avaliku teabe seaduses).

Riigisaladuse mõiste avatakse RSVS-i § 3 punkti 1 määratluses kui *Eesti Vabariigi julgeoleku tagamise huvides avalikuks tuleku eest kaitset vajav teave*. Samas on kaitstava hüvena nimetatud ka välissuhtlemist – riigi julgeoleku edukas kaitsmine sõltub välissuhtlemisest, st teistelt riikidelt ja rahvusvahelistelt organisatsioonidelt julgeoleku seisukohalt olulise teabe saamisest.

Võrreldes RSS-i § 2 punktiga 1 on RSVS-is jäetud riigisaladuse määratlusest välja lauselõik (*teave, mis*) kuulub riigile, on riigi kontrolli all või on toodetud riigi poolt või riigi jaoks, sest see on osutunud rahvusvahelise õiguse arengusuundi arvestades liiga kitsaks. NATO-ga liitudes on Eesti Vabariik võtnud endale kohustuse ühineda 1960. aastal Pariisis sõlmitud patenditaotluses käsitletud kaitsealase leitud salastatuse vastastikuse kaitse kokkuleppega.⁶ Selle lepinguga sätestatud kohustuste täitmiseks peab vastavas riigis olema võimalik salastada ka kaitsealaseid leitud, mis ei ole riigi kontrolli all, ei kuulu riigile ega pruugi olla toodetud riigi poolt või jaoks. Riigisaladuse mõiste avamisel peaks piisama üksnes määratlusest *Eesti Vabariigi julgeoleku või välissuhtlemise tagamise huvides avalikuks tuleku*

⁴ Teiste riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega (sh NATO ja EL) on sõlmitud salastatud välisteabe kaitseks vastastikused kokkulepped, millega Eesti on võtnud endale kohustuse töötada välja ja kehtestada riigisisesele kehtivad nõuded, tagamaks talle usaldatud teabe kaitse. Kehtiva seaduse regulatsiooni täpsustamine – eriti riigisaladuse ja salastatud välisteabe selge eristamine ning salastatud välisteabe regulatsiooni (eelkõige teabekandjate märgistamist ja juurdepääsu puudutavas osas) täpsustamine – on oluline Eesti rahvusvahelise usaldusvääruse suurendamiseks, mis omakorda võimaldab Eesti Vabariigi julgeolekut paremini kaitsta (saades koostööpartneritelt rohkem teavet ning tagades koostööpartneritele Eesti Vabariigi poolt edastatud teabe kindlama kaitse).

⁵ Vt nt kemikaalseaduse (RT I 1998, 47, 697; 2006, 58, 439) § 22 lg 2².

⁶ *Agreement for the mutual safeguarding of secrecy of inventions relating to defence and for which applications for patents have been made.*

eest kaitset vajav üksnes käesolevas seaduses ja selle alusel antud õigusaktides sätestatud tunnustele vastav teave. Ülejäänud – teabe kuuluvus, loomise eesmärk jms – tekitab üksnes arusaamatusi ja võimalikke vastuolusid riigisaladuseks oleva teabe liikide määratlustega. Oluline on, et riigisaladuseks olevat teavet kaitstaks sõltumatult teabe loojast või teabe loomise eesmärgist. RSS-i sõnastus muudab tarbetult keeruliseks teabe kvalifitseerimise riigisaladuseks, sest lisaks teabe vastavuse tuvastamisel riigisaladuse seaduses loetletud teabeliigile peaks teoreetiliselt igal üksikjuhul ka hindama, kas see teave ikka kuulub riigile, on riigi kontrolli all või toodetud riigi poolt või riigi jaoks. Samas on kasutatavad määrangud *kuulub riigile, riigi kontrolli all, toodetud riigi poolt või riigi jaoks* iseenesest ebamäärased ja segadust tekitavad ning jätavad lünki riigisaladuse mõistesse. Näiteks teave, mis sisuliselt vastab riigisaladuse seaduse §-des 4¹–7 nimetatud teabeliigile, kuid mille on loonud välisriigi juriidiline isik välisriigi jaoks (luure käigus), võiks jääda kaitseta.

Riigisaladuse määratlusse lisatud lauseosa (alla joonitud) *üksnes käesolevas seaduses ja selle alusel antud õigusaktides sätestatud tunnustele vastav teave* tuleneb Vabariigi Valitsusele ja kaitseministrile antud volitusnormist määratleda seadusandja poolt kehtestatud teabeliikide alaliigid (vt RSVS § 11 lg 1 ja 2). Sõnade *välja arvatud salastatud välisteave* lisamise vajadus tuleneb asjaolust, et RSVS eristab erinevalt RSS-ist selgelt *riigisaladuse* ja *salastatud välisteabe* mõisted ning sisuliselt mahuks *salastatud välisteave riigisaladuse* mõiste alla, sest ka *salastatud välisteave* on RSVS-is sätestatud tunnustele vastav teave, mis vajab kaitset avalikuks tuleku eest Eesti Vabariigi julgeoleku tagamise huvides.

Välisriigi salastatud teave on RSVS-is asendatud *salastatud välisteabega*. Selle alla mahub peale välisriigi salastatud teabe ka rahvusvaheliste organisatsioonide salastatud teave. Ses suhtes oli *välisriigi salastatud teave* eksitav.

Salastatud välisteabe puhul tuleks arvestada põhiseaduse *riigisaladust* käsitlevaid sätteid (nt § 24 lg 3 ja § 45 lg 1), sest põhimõtteliselt on ka *salastatud välisteave* üldjuhul mõne *riigi saladus*. Probleeme võib tekkida vaid rahvusvaheliste organisatsioonide poolt salastatud teabe kaitsmisel, sest formaalselt ei ole selline teave riigi saladus. Samas vähemalt Euroopa Liidu poolt salastatud teave puhul sellist küsimust tekkida ei saa. Põhiseaduse asjakohased sätted on saanud uue sisu, lähtudes Eesti Vabariigi põhiseaduse täiendamise seaduse §-st 2, mille järgi Eesti kuulumisel Euroopa Liitu kohaldatakse põhiseadust liitumislepingust tulenevaid õigusi ja kohustusi arvestades. Vastastikuse usalduse põhimõttest tulenevalt vajab salastatud välisteave põhimõtteliselt riigisaladusega võrreldavat kaitset, sest kui Eesti ei tagaks talle edastatud salastatud välisteabe kaitset, satuks ohtu ka välisriigile või rahvusvahelisele organisatsioonile Eesti poolt edastatud riigisaladus.

Salastatud välisteabe mõistet (RSVS § 3 p 2) on muudetud ka sisuliselt: määratluses on loobutud sõnadest *välislepingu alusel*. Selle asemel kasutatakse sõnu *salastatud ja Eestile avaldatud teave*, sest Eesti vahetab salastatud välisteavet ka riikidega, kellega tal ei ole salastatud teabe kaitse lepinguid sõlmitud. Sellise teabe käitlemisel lähtutakse rahvusvaheliselt väljakujunenud põhimõtetest, mille kohaselt salastatud teabe edastaja määrab

teabe salastamistaseme ja -tähtaja ning teabe vastuvõtja kohustub andma edastatud teabele samaväärse kaitse, mis on vastava taseme riigisisese salastatud teabel.

Salastatud välisteabe määratlusse on lisatud sõnad . . . ning Eesti Vabariigi poolt välislepingu täitmiseks loodud teave, mis tuleb salastada välislepingu kohaselt. Täienduse tegemine on vajalik, et reguleerida Eesti poolt loodud sellise teabe kaitset, mille loomise ja salastamise vajadus tuleneb otse ja ainult sõlmitud välislepingust. Näiteks loovad Eesti riigiasutused Eesti NATO-sse kuulumisest johtuvat teavet, mis ei ole salastatav riigisaladusena – teave ei vasta sisuliselt ühelegi riigisaladuse liigile –, kuid sisaldab teavet, mis peab olema salastatud välislepingu kohaselt. Riigisaladuseks olev teave, mida vaid töödeldakse välislepingu täitmiseks, ei ole selle mõiste kohaselt salastatud välisteave, s.t ta ei ole loodud välislepingu täitmiseks, ta eksisteerib sellest sõltumatult ning talle laieneb tervikuna riigisaladuse kaitse regulatsioon. Välisleping võib sellisele teabele lisaks laieneda näiteks teabe teisele lepingupoolele edastamise viiside või vastastikuse teavitamise osas, kuid riigisisest õigusest tulenevad nõuded peavad siiski täidetud olema.

Salastatud välisteave katab RSVS-i kohaselt ka rahvusvahelise kokkuleppega loodud institutsiooni poolt salastatud ja Eestile avaldatud teabe. *Rahvusvahelise kokkuleppega loodud institutsiooni* all mõistetakse nn džentelmenide kokkuleppe alusel tegutsevaid rahvusvahelisi režiime, mis ei ole loodud pooltele siduva lepinguga, millel üldiselt puuduvad püsivalt tegutsevad organid ning mida pooled ei defineeri rahvusvaheliste organisatsioonidena (näiteks rahvusvahelised ekspordikontrollirežiimid Wassenaari kokkulepe⁷ ja Austraalia grupp⁸).

Riigisaladuse kaitse ja töötlemine

Riigisaladuse kaitset ja töötlemist käsitlevad sätted on RSVS-is koondatud ühte jaotisse, sest riigisaladuse töötlemise nõuded on olulisel just riigisaladuse kaitseks. See tähendab, et *riigisaladuse kaitse* on laiem mõiste, *töötlemise* nõuded on vaid osa sellest, kuigi RSS ja RSVS *riigisaladuse kaitset* ei defineeri. Mõiste sisu avamiseks loetletakse RSS-i § 12 lõikes 1 ja RSVS-i §-s 16 vaid kaitse tagamise meetmed. *Töötlemise* mõiste on nii RSS-is kui ka RSVS-is avatud sarnaselt isikuandmete kaitse seadusega (IKS). Töötlemiseks on RSVS-i § 3 punkti 8 kohaselt *teabe või teabekandja koostamine, märgistamine, kogumine, hoidmine, säilitamine, vedamine, reprodutseerimine, edastamine, hävitamine või nendest väljavõtete tegemine või nendega tutvumine või muu teabega või teabekandjaga tehtav toiming, sõltumata toimingu teostamise viisist või kasutatavatest vahenditest*. Võrreldes RSS-i §-ga 18 rõhutab RSVS, et *töötlemise* ühed olulisemad toimingud on teabe või teabekandja *koostamine, vedamine* ja sellega *tutvumine*, samas on määratlusest välja jäetud viited *arvestusele* ja *kasutamisele*. RSS kasutab *tutvumist* eraldiseisvana *töötlemisest*

⁷ <http://www.wassenaar.org/>.

⁸ <http://www.australiagroup.net/>.

(vt § 2 p 4 ja § 22), selleks aga puudub igasugune vajadus. Seetõttu on RSVS-is loobutud terminite paralleelsest esitamisest: kui mainitakse *töötlemist*, siis on hõlmatud ka *tutvumine*, kui mainitakse *tutvumist*, siis on mõeldud *töötlemise* konkreetset viisi. *Kasutamine* töötlemistoiminguna peaks olema hõlmatud mõistetega *koostamine*, *reprodutseerimine*, *väljavõtete tegemine* ja *tutvumine*. Viide *arvestusele* on jäetud välja seepärast, et igasugune riigisaladuse või salastatud teabekandjate arvestus ei too alati – nt teabekandjate registris andmete muutmisel – kaasa asjassepuutuva teabe või teabekandjaga toimingu tegemist. Seetõttu ei pea sellisel arvestusel järgima ka riigisaladuse töötlemise nõudeid. Kui teabekandjate arvestamisel aga faktiliselt teavet või teabekandjat töödeldakse, siis mahub see nagunii määratluse või muu teabega /.../ tehtav toiming, sõltumata toimingu teostamise viisist või kasutatavatest vahenditest alla.

Erinevalt IKS-ist ei ole RSVS-is juttu teabe *sulgemisest* (seda on mainitud rakendusakti kavandis). Samas mahub teabele juurdepääsu *sulgemine muu teabega või teabekandjaga tehtava toimingu* alla. Juurdepääs riigisaladusele ja salastatud välisteabele on nii või teisiti piiratum kui juurdepääs isikuandmetele.⁹ IKS-i terminit *kustutama* kasutatakse RSS-is ja RSVS-is eri sisuga. Kui IKS-is on *kustutama* sisuliselt *hävitama* sünonüüm,¹⁰ siis RSS ja RSVS kasutavad terminit *kustutama* siis, kui juttu on teabekandja salastamise tähtaja või teabe salastatuse kustutamisest. See tähendab, et teave ise säilib muutumatul kujul, kuid salastatuse kustutamise tõttu ei ole see enam kaitstav riigisaladuse või salastatud välisteabena. Teabe salastatuse kustutamisele järgneb teabekandjate märgistamine ehk kustutusmärke tegemine. Et infotehnoloogias tehakse *kustutamisel* ja *hävitamisel* vahet,¹¹ on RSVS-is teadlikult välditud teabe *kustutamise* kasutamist teabe *hävitamise* tähenduses. Ühese mõistetavuse tagamiseks on kasutatud ainult sõna *hävitama*, mis peaks tähistama teabekandja *töötlemist* sellisel viisil, mille tulemusel muutub võimatuks teabekandjale kantud teavet taastada.¹²

Riigi julgeoleku mõiste ja riigisaladuse tasemed

Riigisaladuse liikide loetelu esitamisel on lähtutud kontseptsioonist, et teave peab olema seotud riigi julgeoleku või välissuhtlemise tagamisega. Eesti Vabariigi julgeoleku tagamise huvides muudetakse riigisaladuseks oleva teabe kindlaksmääramine paindlikumaks: seadusandja loetleb seaduses ammendavalt riigisaladuse liigid, nende salastamise kõige kõrgema võimaliku taseme ja maksimumtähtaja ning annab Vabariigi Valitsusele volituspõhise kehtestada konkreetse salastamise tasemed ja tähtajad teabeliigi alaliikide kaupa. See muudatus võimaldab salastada ainult teavet, mille avalikuks tulek kujutaks endast tõepoolest ohtu Eesti

⁹ Selle mõiste kohta vt **V. Saarmets**. Isikuandmete sulgemine, kustutamine ja hävitamine. – Õiguskeel 2006, nr 3, lk 12–15.

¹⁰ Sealsamas, lk 16.

¹¹ Sealsamas, lk 17.

¹² Vabariigi Valitsuse 8. juuli 1999. aasta määruse nr 216 „Riigisaladuse kaitse korra ja riigisaladusele juurdepääsu loa andmise korra kinnitamine“ p 96. – RT I 1999, 61, 622; 2005, 71, 551.

Vabariigi julgeolekule. Samas võimaldab muudatus senisest paremini tagada põhiseaduse §-s 44 toodud põhiõigust, sest paraneb isikute juurdepääs teabele, mille avalikuks tulek ei kujuta ohtu Eesti Vabariigi julgeolekule. Sama eesmärgi teenib riigisaladuse ennetähtaegse kustutamise regulatsiooni paindlikumaks muutmine ning teabe salastamisel tehtud vigade parandamise kohustuse kehtestamine.

Riigi julgeoleku mõistet RSVS-is avatud ei ole (nagu ka kehtivas seaduses), kuna mõiste adekvaatne määratlemine tundus eelnõu koostajatele liiga ambitsioonikas ettevõtmine. Mõiste sisustamisel on pikemalt peatunud seaduse seletuskirjas,¹³ kus märgitakse järgmist:

“Riigi kõige olulisem ülesanne on tagada isikute põhiõiguste kaitse, mis ei ole võimalik ühiskonnas elementaarse turvalisuse tagamiseta ehk riigi julgeoleku kaitsmiseta. Riigi julgeoleku kaitsmise vajadusele on viidatud põhiseaduse preambulis: ”Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki, /.../ mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvetele nende ühiskondikus edus ja üldises kasus...” Riigi julgeolekut on nimetatud põhiseaduse §-des 47 (rahumeelse kogunemise ja koosolekute pidamise õiguse piiramise alusena) ja 130 (võimalus erakorralise või sõjaseisukorra ajal piirata isikute õigusi ja vabadusi ning panna neile kohustusi).

Riigi julgeoleku mõiste on viidatud põhiseaduse paragrahvides selgelt eristatud avaliku korra mõistest (avaliku korra tagamine on eelnevalt viidatud paragrahvides eraldi välja toodud). “Riigi julgeoleku kaitse eesmärk on eelkõige riigi kui terviku kaitse, samas kui avaliku korra puhul on esiplaanil (üksik)isikute turvalisus.”¹⁴ ”Protecting national security is defined as combating clear and present dangers to the democratic order of the state and its society.”¹⁵ Riigi kui terviku kaitse hõlmab seega peale Eesti Vabariigi territoriaalse terviklikkuse ja iseseisvuse tagamise ka ühiskondlikult oluliste põhiseaduslike tervikfunktsioonide (nt õigusemõistmine), riigi põhiseadusliku korra (sh põhiseaduslike institutsioonide olemasolu ja tegevuse) ning riigi julgeolekut tagavate institutsioonide olemasolu ja tegevuse tagamist. Riigi julgeolekut võiks seega kokkuvõttes mõista kui seisundit, mille esinemisel on tagatud riigi territoriaalne terviklikkus, iseseisvus, põhiseaduslik kord ning põhiseaduslike ja vastavat seisundit (riigi julgeolekut) tagavate institutsioonide tegevus. Teave, mille avalikuks tulek kahjustaks Eesti Vabariigi julgeolekut, peaks seega võimaldama isikul, kellel on juurdepääs (juurdepääsuõigus või juurdepääsuõigusest faktiline juurdepääs) nimetatud teabele, kuidagi kahjustada riigi julgeolekut iseloomustavaid eespool loetletud tunnuseid või takistada riigiganeid nende tunnuste kaitsmisel.”

Riigisaladuse tasemeid on nagu ka RSS-is neli: *piiratud, konfidentsiaalne, salajane* ja *täiesti salajane*. Vajadus nelja taseme järele tuleneb asjaolust, et sama süsteem on kasutusel palju-

¹³ <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=063390026&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11>.

¹⁴ A. Aedmaa. Avaliku korra kaitse Eesti õigusruumis. – *Juridica VII/2004*, lk 500.

¹⁵ Euroopa Nõukogu soovitus nr 1402 (1999).

des teistes riikides, samuti NATOs ja Euroopa Liidus. Seetõttu on lihtsam määrata vastava teabe kaitse taset ja meetmeid – salastatud välisteave töödeldakse ja kaitstakse üldjuhul (kui välislepingus ei ole sätestatud teisiti) samadel alustel vastava taseme riigisiselt salastatud teabega (riigisaladusega). RSVS-is on tasemed loetletud teabe kaitsevajaduse suurenemise järjekorras. Eelnõu koostamisel kaaluti ka tasemete nimetuste muutmist, sest *piiratud tase* ei ole keeleliselt päris korrektne (tase ei saa olla piiratud – piiratud võib olla juurdepääs teabele). Terminit *konfidentsiaalne teave* kasutatakse aga näiteks ka kemikaaliseaduses¹⁶ juurdepääsupiiranguga teabe tähenduses. Arvati, et see võib minna segamini terminiga *konfidentsiaalse taseme riigisaladus*. Samas leiti, et aastaid kasutusel olnud tasemete nimetused on juba juurdunud ning vastavad kõige paremini ka NATO-s ja Euroopa Liidus kasutusel olevatele salastatud välisteabe kaitse tasemete nimetustele.

Muud olulisemad terminoloogilised muudatused

Erinevalt RSS-ist sätestatakse RSVS-is, et haldusmenetlusele kohaldatakse haldusmenetluse seaduse sätteid, arvestades RSVS-i erinevusi.¹⁷ Seaduses ettenähtud haldusmenetluses võib ilmuda vajadus kohaldada haldusmenetluse spetsiifilisi sätteid (s.t ka neid, mis ei sätesta haldusmenetluse üldpõhimõtteid), näiteks tähtaja arvestamist ja ennistamist, haldusakti tühisust või haldusakti kehtetuks tunnistamist puudutavaid sätteid. Seetõttu ei räägita RSVS-is erinevalt RSS-ist enam juurdepääsuloa *tühistamisest*, kui sisuliselt on silmas peetud loa *kehtetuks tunnistamist* (s.t eesmärgiks ei ole loa kehtivuse kadumine tagasiulatavalt).¹⁸

Salastatud teabekandja mõistest on välja jäetud määratlused (siinkohal alla joonitud) *dokument, andmekogum või muu materiaalne (objekt) ja ...või esitab seda elektroonilises vormis* kui tarbetud. Teabekandja mõiste sisustamisel on vaid oluline, et mingile objektile on teave jäädvustatud. Objekti liik või jäädvustamise viis ei ole olulised. Teabekandjana ei käsitata siiski inimest (teave on jäädvustatud mälusse), sest inimene ei ole käsitletav objektina, küll aga võib teabekandjaks olla inimese kehas olev võõrkeha.

Juurdepääsuvajaduse definitsiooni (RSVS § 3 p 5) on lisatud sõnad *või rahvusvahelise hanke*. Ka RSS-i § 28 lõike 2¹ kohaselt võib juurdepääsuluba taotleda juriidiline isik, kes osaleb rahvusvahelises hankes pakkujana. Samas ei ole põhimõttelist vahet selles, kas rahvusvahelises hankes osaleb juriidiline isik või füüsilisest isikust ettevõtja – seega peab

¹⁶ Vt kemikaaliseaduse (RT I 1998, 47, 697; 2006, 58, 439) § 22 lg 2³.

¹⁷ Põhimõtteliselt ei ole haldusmenetluse seaduse laienemine kehtivas seaduses sätestatud haldusmenetlusele (eelkõige puudutab see juurdepääsuõiguse andmist asutuse juhi otsusel ja juurdepääsuloa, -sertifikaadi ja töötlussüsteemi vastavusertifikaadi andmist) tulenevalt Riigikohtu lahendist (põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium) nr 3-4-1-1-03, mille kohaselt laienevad eriseaduses sätestatud haldusmenetlusele haldusõiguse üldprintsibiid ka juhul, kui eriseadus haldusmenetluse seaduse kohaldamisele ei viita (vt otsuse p 18). Õiguseelguse põhimõttest tulenevalt oleks siiski korrektsem haldusmenetluse seadusele viidata.

¹⁸ Vrd RSS-i § 32 ja RSVS-i § 34.

juurdepääsuvajaduse põhjus tulenema üldsätetest ja laiinema kõigile. RSS-i määratlus *samuti seadusest tulenev õigus tutvuda kriminaalasjas, tsiviilasjas, haldusasjas või haldus-õiguserikkumise asjas riigisaladust sisaldava teabekandjaga või osaleda riigisaladuseks oleva teabe käsitlemisel kohtumenetluse või kohtueelse menetluse käigus* on asendatud üldisema määratlusega *samuti õigus tutvuda riigisaladuse või salastatud välisteabega muul käesolevas seaduses sätestatud alusel*. Sellise sõnastuse kohaselt on selge, et juurdepääsuvajadus võib tuleneda ka tunnistajakaitseabinõude kohaldamisest (selline juurdepääsuõiguse andmise alus on olemas ka RSS-is).

RSS-i terminist *põhjendatud teadmismajadus* on välja jäetud sõna *põhjendatud* (RSVS 3 p 6). Senine mõiste on olemuselt vastuoluline – kui isikul on teadmismajadus, siis ei saa see olla põhjendamatu, sest põhjendatus tulenebki vajadusest. Samuti seotakse mõistes konkreetse teabe teadasaamise vajaduse tuvastamine juurdepääsuvajaduse olemasoluga – nii on selge, et konkreetse teabe teadasaamise vajadus saab tuleneda ainult töö- või teenistusülesandest, õppe- või uurimistööst, riigihankest, rahvusvahelisest hankest või õigusest tutvuda riigisaladuse või salastatud välisteabega muul seaduses sätestatud alusel.

RSS-is kasutatud termin *juurdepääs*, mis väljendab kontekstist tulenevalt nii faktilist juurdepääsu kui ka õigust juurdepääsuks, on sätetes, kus on silmas peetud õigust juurdepääsuks (st mitte faktilist juurdepääsu), asendatud terminiga *juurdepääsuõigus*. *Juurdepääsuõigus* annab aluse õiguspäraseks faktiliseks *juurdepääsuks* teadmismajaduse olemasolul. Et juurdepääsuõiguse andmisel kontrollitakse samuti juurdepääsuvajaduse olemasolu, siis moodustub loogiline süsteem, kus kõigepealt toimub juurdepääsuvajaduse kontrollimine abstraktselt (juurdepääsuõiguse andmise otsustamisel hinnatakse isiku puhul, kas tal on vajadus töödelda mingit, sh alles tulevikus tekkivat riigisaladust) ning seejärel konkreetset (kui isikule on abstraktse kontrollimise tulemusena juurdepääsuõigus juba antud, tuleb ikkagi hinnata, kas isikul on vaja juurde pääseda just konkreetsele riigisaladusele).

Võrreldes RSS-iga on RSVS-is loobutud termini *kõrvaline isik* kasutamisest. Selle asemel kasutatakse terminit *juurdepääsuõiguseta ja teadmismajaduseta isik* (vrd nt RSVS-i § 19 p 2 ja RSS-i § 14 lg 1 p 2). RSS ei määratle mõistet *kõrvaline isik*, samas mõisted *juurdepääsuõigus* ja *teadmismajadus* on mõlemas õigusaktis avatud ning nende kaudu on võimalik palju täpsemalt määrata nende isikute ringi, kelle juurdepääsu eest tuleb teavet kaitsta.

RSS-i terminist *riigisaladuse automatiseeritud infotötlussüsteemid* on välja jäetud *automatiseeritud info-* (RSVS § 3 p 9). Sõna *automatiseeritud* kasutamine on eksitav, sest sisuliselt kuuluvad töötlemissüsteemi alla ka automatiseerimata tegevused (kõik isikute poolt töötlemissüsteemis sooritatavad toimingud). Seega kasutatakse RSVS-is selle asemel *elektronilist töötlemist*. Eesmise *info-* kasutamine ei anna nimetusele sisuliselt midagi juurde, sest süsteem, mis võimaldab teabe töötlemist, saabki olla ainult infotötlussüsteem (sõnad *teave* ja *info* on sünonüümid).

RSVS-i § 3 punkt 12 avab ka RSS-is kasutatud, kuid defineerimata termin *teenistusväline füüsiline isik*. Avaliku teenistuse seaduse¹⁹ § 1 lõike 1 ja § 2 kohaselt on avalik teenistus (ehk teenistus) töötamine riigi või kohaliku omavalitsuse ametiasutuses. Seega on *teenistuses* kõik avalikud teenistujad, ja kõik isikud, kes ei ole avalikud teenistujad, on *teenistusvälised*. RSVS-is ongi sellisest välistamisest lähtunud.

RSVS-i § 3 punktis 14 on avatud *turvaala* mõiste. RSS *turvaala* ei kasuta, küll kasutatakse seda selle seaduse alusel kehtestatud riigisaladuse kaitse korras,²⁰ mille punkti 10 sissejuhatavas osas on mõiste põhimõtteliselt avatud: *Alal, kus töödeldakse konfidentsiaalse, salajase või täiesti salajase tasemega riigisaladust või salastatud teabekandjat (edaspidi turvaala), /.../*. Sellest määratlusest on lähtunud ka RSVS-is.

RSVS-is kasutatakse koondnimetusi *juurdepääsupiiranguga teave* ja *juurdepääsupiiranguteta teave* (vt RSVS § 25 lg 2). Mõisteid RSVS-is defineeritud ei ole (*juurdepääsupiiranguga teavet* on kasutatud ka näiteks avaliku teabe seaduse²¹ § 38 lõikes 2, rahvastikuregistri seaduse²² § 71 lõige 2 kasutab terminit *juurdepääsupiiranguteta andmed*, ka nendes õigusaktides ei ole mõisteid avatud). Esimene mõiste koondab igasugust teavet, mille suhtes on õiguslikul alusel kehtestatud juurdepääsupiirang (seega on mõistega hõlmatud riigisaladus, ärisaladus, isikuandmed jms). Teise mõistega on hõlmatud teave, millele juurdepääsu õigus on igaühel (näiteks avaliku teabe see osa, mida ei ole tunnistatud asutusesiseseks kasutamiseks). RSVS-i § 25 lõige 2 sisaldab kehtivast seadusest puuduvat sätet, mille kohaselt juhul, kui salastatud teabekandja sisaldab erineva taseme riigisaladust, muud juurdepääsupiiranguga teavet või juurdepääsupiiranguteta teavet, siis tagatakse juurdepääs sellele osale teabekandjast, mis ei sisalda juurdepääsupiiranguta teavet või millele juurdepääsuks on isikul juurdepääsuõigus ja teadmismvajadus. Sätte sõnastamisel on võetud põhimõtteliseks eeskujuks avaliku teabe seaduse § 38 lõige 2.

Kehtiva seadusega võrreldes on RSVS-is korrastatud terminite *kustumine* ja *kustutamine* kasutamist. RSS kasutab neid paralleelselt (vt 3. peatüki pealkirja), RSVS-is hõlmab *kustumine* ka *kustutamise* (vt RSVS § 12), sest *kustumine* võib olla nii iseeneslik (toimuda määratud tähtaja või sündmuse saabumisel) kui ka ennetähtaegse kustutamise otsuse tegemise tagajärg.

¹⁹ RT I 1995, 16, 228; 2006, 26, 193.

²⁰ Kinnitatud Vabariigi Valitsuse 8. juuli 1999. aasta määrusega nr 216 „Riigisaladuse kaitse korra ja riigisaladusele juurdepääsu loa andmise korra kinnitamine.“ – RT I 1999, 61, 622; 2005, 71, 551.

²¹ RT I 2000, 92, 597; 2006, 58, 439.

²² RT I 2000, 50, 317; 2006, 26, 191.

Lõpetuseks

Artikli eesmärk oli tutvustada RSVS-i mõisteid ja termineid, mis loodetavasti abistab ka seaduse rakendajaid. Kui seaduse rakendamisel tekkivate probleemide analüüs näitab, et kasutatud terminite mitmeti mõistetavuse tõttu ei ole tagatud seaduse ühetaoline kohaldamine, tuleb (nt veel mõne mõiste määratlemise teel) terminikasutust veelgi täpsustada.

LIINA LUST

Justiitsministeeriumi avaliku õiguse talituse nõunik,
üks riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse eelnõu koostajaid

KAS HAKKAME EESTI KEELT TÕHUSEERIMA? ¹

Probleem on võõr- ja omaainese kokkupanekus ühte sõnasse. Liitsõnade puhul on see eesti keeles täiesti harilik, olgu siis tegemist võõra täiendosa ja oma põhiosaga (*barter + tehing*) või oma täiendosa ja võõra põhiosaga (*arengu + fond*).

Tuletuses on olukord keerukam ning juhtub, et kas teadlikult või teadmatuses eiratakse põhitõdesid. On ju valmis tehtud ja levinud tuletis *arvutiseerima*, muu seesugune loome on vähem tuntud, kuid paraku olemas. Vaatleme kolme senist põhitõde.

1. Eesti keeles tohib tuletada võõrtüvedest omaliidetega, aga ei tohi omatüvedest võõrliidetega

Tuletiste saamine võõrtüvedest omaliidetega on väga levinud tuletusvõimalus, nt: kreeka *eeter* + eesti *lik*, ladina *passiiv* + eesti *ne, passiiv* + eesti *sus*, prantsuse päritolu *monteeri* + eesti *ja*.

Päritolult vastupidise ainesega – omatüvi ja võõrliide – tuletamise kohta on eesti keeles seni olnud ainult üksikjuhulisi katsetusi.

Kõigepealt on proovinud kirjanikud – kes mängult, kes tõsimeeli. Friedebert Tuglas tegi sõna *kauniteet* ja põhjendas seda 1921. aastal “Võhiku mõtetes” järgmiselt: “Me peaksime kasutama kõik võimalused. Nõnda oleme seni laenand võõrsõnu ja pookind nende otsa omad lohisevad lõpud. Kuid kas meie ei võiks ka vastupidist teha, kui aga keel energias ning plastikas selle läbi võidab? Mis on näit. ilusam: *kaunisuus* või *kauniteet* ..? Pöörane ettepanek? Mitte pöörasem kui *kirjandus-lik* või *sõd-ur*, milliste lõppudega juba aastasadade eest oleme harjund ..” Tuglas viitab sellele, et nagu võõrliide *-teet* on ka liited *-lik* ja *-ur* kunagi laenatud. *Kauniteedi* kõrvale sobib lisada vahel kenitlevalt kasutatav teine *teet*-tuletis *mitmekesiteet*.

Paar näidet oskuskeelest: matemaatikud on teinud tuletised *ringoid* ja *rühmoid*, mis on esinenud isegi oskussõnastikes. 1970. aastail hoogustus põllumajanduses kuivsilotegemine, aga seda tähistava sõna üle vahetati veel arvamusi. Vene keeles on see *сенаж* ja liikus meilgi mõte, et olgu eesti keeles *heinaaž*: nagu *сено* + *аж*, nii ka *hein* + prantsuse liide *-aaž*. Õnneks jäi terminiks siiski *kuivsilote*.

¹ Artikli aluseks on Tallinnas 10. novembril 2006 rahvusvahelisel üld- ja oskuskeelekonverentsil peetud ettekanne.

Näiteid leidub ka slängis ja argikeele üldslängipoolses otsas, nt *tagumentum* 'istmik' (ladina *-um*), *puder kapsaatikum* 'nagu puder ja kapsad' (ladina *-cum*).

Kirjakeelest on võõrliidetega omatüvede kallale minekust eemale hoitud. Seesugused tuletised ei leidnud mingit heakskiitu Emakeele Seltsi sõnavõistlusel 1972. ning eurosõnade võistlusel 2002. aastal. Mõlemal korral pakuti selliseid moodustisi küllaga.

Võtame näiteid 2002. aasta pakkumustest. Nt *globaliseerumise* jaoks: *ilmluseerimine*, *maailmeerimine*, *pilviteerimine*, *ühiseerimine*, *ülmaskuteerimine* jne – minu meelest *arvutiseerimise* loomulik järg. Eesti sünonüümiks valis žürii välja siiski eesti osistest tehtud *üleilmastumise* (*üle + ilma + stu + mine*).

Integratsiooni jaoks, kus eesti sünonüümiks valiti *lõimumine*, olid pakkumused ka eesti tüve ja *ioon*-liite sulatised *terviksioon*, *ühtsioon*, *samioon* (sõna autori märkuse kohaselt tüvest *sama*).

Subsidaarsuse kohta arvati, et see on *näilism*, *vallaniteet*, *ainumeerimine*, *tõhuseerimine* (siit laenasin siinse kirjutise pealkirja), *paremiaarsus*, *valikulaarsus*, *ülimatsioon*. Sõnavõistluse žüriisse kuulunud keeleteadlased, ajakirjanikud, toimetajad ja poliitikud neid ei soovinud ning valisid tuletise *lähimus* (*ülivõrre lähim + us*-liide).

Näidetest on näha üks raskendav asjaolu: võõrjärelliide ei pruugi sõnas olla viimane, vaid ta on tunginud sõna sisse, tema järel tulevad veel oma liited *-mine*, *-sus* jt (*tõhus-eeri-mine*, *parem-iaar-sus*).

2. Eesti keeles on rohkesti võõrjärelliidete ehk võõrsufiksitega sõnu, kuid üldjuhul on need laenatud valmistuletistena, mitte kohapeal moodustatud

Paljudes eesti võõrsõnades on kreeka ja ladina sufiks, aga ka prantsuse omad jt. Nt *-ia*, *-ism*, *-ist*, *-k*, *-ka*, *-on*, *-or*; *-aaž*, *-äär* ~ *-är*, *-öör* ~ *-ör*. Sõnad, kus need esinevad, on eesti keelde laenatud valmistuletistena teistest keeltest, nagu saksa, prantsuse, inglise, vene. Üksnes nende õigekiri on kohandatud eesti keele järgi: *harmonia*, *separatism*, *lingvist*, *tehnik*, *kriminalistika*, *leksikon*, *liktor*; *kollaaž*, *karjäär*, *interjäär* jne. Kohapeal tuletame haruharva, nt Eestis ja Leningradi oblastis leiduv põlevkivi on *kukersiit* – selles nimetuses on Kukruse mõisa saksakeelsele nimele Kuckers liidetud mineraalide nimetusi tuletav *iit*-liide. *Kukersiidi* eeskujul on tuletatud veel ehitusmaterjalide nimetused *kukermiit*, *kukersool* ja *kukeroon*.

Ehitusterminoloogia komisjonis kuulsin loo aastaid tagasi Vene ajal kasutatud sõnast *unitaaž*, mis pidi tähendama WC-potti. Oli üks firma Unitas (seega nimeks ladinakeelne sõna). See firma importis WC-potte ka Venemaale. Venelased tegid nimest Unitas rahvaetüümoloogia, mõistes seda nii, et viimane silp on sõna *maz* 'kauss, vaagen', ning hakkasid mis tahes firma

WC-potti nimetama sõnaga *ушмаз*. Eestlastele oli nende “suures tarkuses” kohe selge, et see on prantsuse sõna *aaž*-liitega (nagu *pilotaaž*, *massaaž*) – kas *s*, *z* või *ž*, pole olulist vahet. Ja oligi valmis eestlaste tehtud “prantsuse sõna” *unitaaž*.

Sõnadele praegushetke seisuga peale vaadates võidakse *arvutiseerima*-sõnale otsida järgmist õigustust: “Kui teie, keelekorraldajad, ei tunnista sõna *arvutiseerima*, miks teil siis on õigekeelsussõnaraamatus *mateerima*? See on ju *matt* + *eerima* ’matiks tegema?’” (Tegelik küsimus ühelt seminarilt.) Aga ei ole eesti keele pinnal tehtud tuletis, vaid see on terviklaen – võrrelge saksa *mattieren*, vene *мамуповамь*, inglise keeles liiteta (*to*) *matt*. Saksa keeles on tüvisõna *matt*, vene keeles *мам*, inglise keeles *mat* – ikka seesama tähendus ’tuhm, läiketa’. Sõna *mateerima* oleme laenanud saksa keelest tervikuna. (Oma tuletis on *matistama*.) Selliseid laene on eesti keeles sadu ja need on sõnaraamatuiski: *massaaž* ei ole kohapealne toode *mass* + *aaž*, vaid prantsuse sõna terviklaen, *lingvist* ei ole eesti keeles tehtud *lingua* + *ist*, vaid tervikuna laenatud.

Keelenähtusi saab vaadelda nii sünkrooniliselt kui ka diakrooniliselt. Sünkroonia tähendab nähtuse vaatlust mingil tema arengust eraldatud hetkel ajalugu arvestamata, diakroonia uurib keelenähtust ajaloolises arengus, osutades tekkele, muutustele ja nende põhjustele. Tänapäeva keele uurijana püsin üldiselt küll sünkroonilise meetodi juures, kuid ei saa siiski diakroonilist päris kõrvale jätta, muidu tuleb välja suur võhikoloogia (selle moodustise kohta järgmises punktis).

3. Eesti keeles tohib koos omatüvedega kasutada võõraid pooleesliiteid ehk prefiksoide, aga ei tohi kasutada pooljärelliiteid ehk sufiksoide

See on sama olukord mis liidete puhul. Vanakreeka või ladina iseseisvusega juurmorfeemi saab liita omatüve ette, hrl sidevokaali *o* abil: *bibliokirje*, *digipilt*, *fonolukk*, *krimisaade*, *kvadroheli*, *tehnoülevaatus*, *ökotasakaal*. Nende sõnade olek ja käitumine on nagu liitsõnad.

Teistpidi: vanakreeka ja ladina päritolu, aga eesti keeles iseseisvusega juurmorfeemi omatüve järele sulatamine on eesti keelele täiesti võõras. See oleks siis *lennodroomi* ja *veaskoobi* võimalus (kus praegu ütleme *aerodroom* ehk *lennuväli*, *defektoskoop*), oleks *võhikoloogia*.

Nalja võib selliste moodustistega teha ja ongi tehtud. Nt oli ajalehes avaldatud ühe mehe *kelmoloogia* – elulugu, kus üks kelmus järgnes teisele. Piimapukkide pildistajat on nimetatud *pukoloogiks*. On kirjutatud, et “seni kui pole rahvaosalust, valitseb demokraatia nime all *kambakraatia*”. Need on juhusõnad, loodud üheksainsaks korra keelemänguga. Igapäevase moodustusmalliga mängides on raske üllatada, küll aga on efekt sellise perifeerse malliga. Seepärast toimitakse niimoodi ka slängi luues. Nt valjuhääldaja kohta öeldakse *mögafon* (vrd *megafon*) ja *mölafon*.

Kuid uut tüüpi telefoni jaoks pakutud *nutifon* ei ole siiski oskuskeelde võtmiseks sobiv, see olgu *nutitelefon* (inglise *smartphone*). Oskuskeel on kirjakeele allkeel koos kirjakeele nõuetega. Siin on meelde tuletatud *valgusfoori*, mis aga ei ole võrdlusena põhjendatud: kreeka päritolu *foor* sai eesti keeles hiljemalt 1970. aastate algupoolel iseseisvaks sõnaks, nii et tegemist ei ole eesti seisukohast sufiksoidiga (mida on *-fon* sõnus *telefon*, *magnetofon*, *ksülofon*).

Kirjakeeles järgimiseks tarvilikud reeglid on lühidalt sellised:

jah	võõrtüvi + omaliide	<i>kriminaal + ne, filtreeri + ja</i>
ei	omatüvi + võõrliide	<i>tõhus + eeri + ma, hein + aaz</i>
jah	laenulised valmistuletised	<i>lingvist, massaaž</i>
jah	võõrprefiksoid + omatüvi	<i>tehno + võrgud, öko + maja</i>
ei	omatüvi + võõrsufiksoid	<i>lennu + droom, võhik + o + loogia</i>

Lugeja võib selle peale küsida: kui see ka nii on, siis mida see *arvutiseerima* ikka ära teeb, tarvilik ja üksainus sõna?

Esiteks: *arvutiseerima* ei olegi nii tarvilik, nagu paistab. Vahel on hoopis sobivam öelda *internetistama*, *netistama*, *Internetti ühendama*, *Internetiühendust looma*. Sõnast *arvuti* saab tuletise *arvutistama*, sõnast *raal* – *raalistama*.

Teiseks: *arvutiseerima* loob negatiivse pretsedendi. Niisama võimas, kui on pretsedent kohtupraktikas, niisama võimas on ta ka keeleasjus. Nt kui kerkib küsimus võõrlühendite hääldamisest ja kui keelehooldaja õpetab, et CV tuleks hääldada [tsee-vee], mitte [sii-vii], et DV ja DVD on [dee-vee] ja [dee-vee-dee], mitte [dii-vii] ja [dii-vii-dii], siis on vastuarument varnast võtta: “Aga on ju BBC [bii-bii-sii] ja FBI [eff-bii-ai]!” Kahe tuntud lühendi viltuläinud häälduse kõrval kahvatab võõrlühendite häälduse põhivool – lugeda neid nagu eesti keele tähti (OECD [oo-ee-tsee-dee]) või eesti keele sõnu (ISO [iso], NATO [nato]). Seetõttu peaks võtma selge hoiaku eesti keele tõhuseerimise vastu.

TIIU ERELT

Eesti Keele Instituudi peakeelekorraldaja

TÕLKEÜHTSUSEST KOMBINEERITUD NOMENKLATUURI DOKUMENTIDES¹

Me kõik, nii ametnikud kui ka tõlkijad, tahame lugeda selgesti sõnastatud, heas eesti keeles kirjutatud tekste. Kuigi üritame neid luua, ei tule see meil alati hästi välja. Milles asi?

Järgnevalt püüan jagada oma tarbetekstide tõlkimisel omandatud kogemusi. Olen tõlkinud kombineeritud nomenklatuuriga² seotud dokumente inglise keelest eesti keelde või – seda on juhtunud harvem – ka eesti keelest inglise keelde. Tõlkisin ka kombineeritud nomenklatuuri selgitavad märkused³ ja olen parandanud klassifitseerimismääruste tõlgitud eelnõude ja kombineeritud nomenklatuuri selgitavate märkuste muudatuste eestindatud tekste. Tõlgin ka muid Maksu- ja Tolliametis vajaminevaid tekste, nt Euroopa Kohtu lahendeid jms. Artiklis peatun põhilistel tõlkeprobleemidel ning juhin tähelepanu nimetatud dokumentides esinevatele tõlkeküsitavustele. Soovitused põhinevad siiski puhtalt minu isiklikul arvamusel ega pretendeeri üldistusele.

I. Kombineeritud nomenklatuuri, selle selgitavate märkuste ja klassifitseerimismääruste ühtne sõnakasutus

Kombineeritud nomenklatuur on tolliametniku jaoks nagu piibel, mida ta ikka ja jälle sirvib ning vaidluste korral tsiteerib. Kombineeritud nomenklatuuri selgitavad märkused kuuluvad selle juurde. Klassifitseerimismäärusi antakse välja enamasti muudatuste ja paranduste tegemiseks kahte esimesse dokumenti. Tõlke ühtsus ja kvaliteet on nendes dokumentides äärmiselt oluline.

Tõlge ei pea olema üksnes ilus eestindus, vaid ka funktsionaalselt õige ja terminoloogiliselt ühtlustatud. Äraseletatult tähendab see sünonüümia vältimist.

Klassifitseerimismäärus koosneb tavaliselt kahest osast: esimene on teoreetiline, isegi rituaalne, mis kordub peaaegu kõikides määrustes, teine, tabel, annab konkreetset infot toote kohta, hõlbustamaks selle klassifitseerimist.

Esineb juhtumeid, kus esimese ja teise osa terminid ei lange kokku. Kuigi kõik tõlkijad kasutavad tõlkemäluprogrammi Trados võrguversiooni, kus kõik need väljendid ja laused on ühises serveris, miks siis pole vaevunud terminikasutust ühtlustama?

¹ Ettekanne Euroopa Komisjoni tõlketeenistuse eesti rühmade tõlkijatele 15. septembril 2006 Luxembourgis.

² Vt komisjoni määrus (EÜ) nr 1719/2005, 27. oktoober 2005, I lisa (ELT C 050, 28.02.2006).

³ Vt Euroopa ühenduste kombineeritud nomenklatuuri selgitavad märkused (ELT C 050, 28.02.2006).

Olen võrrelnud nende dokumentide inglise keelest tõlgitud eestikeelset versiooni tõlgetega teistesse keeltesse: peamiselt saksa ja soome, vahel ka prantsuse ja rootsi keelde. Kõikides neis on tõlkimisel kokku lepitud spetsiifilises sõnavaras, mida kasutatakse terminoloogilise ühtluse saavutamiseks järjekindlalt ja kogu dokumendi ulatuses. Kuigi dokumendid on tõesti mahukad ja ühtlust saavutada on kohati raske, peaks see Tradosega võimalik olema.

Maksu- ja Tolliamet on töö hõlbustamiseks saatnud omalt poolt klassifitseerimismääruse tabeli põhja, kus kombineeritud nomenklatuuri korduvad terminid on juba ühtlustatud. Osa tõlkijaid arvestab seda, osa millegipärast mitte.

Erinevused torkavad silma isegi põhimõistete tõlkimises. Näiteks terminil *combined nomenclature* on mitu varianti: *kombineeritud nomenklatuur*; *kaupade kombineeritud nomenklatuur*; *koondnomenklatuur* ja *kaupade koondnomenklatuur*. Tolliamet loeb *combined nomenclature* 'i eestikeelseks vasteks ainult *kombineeritud nomenklatuuri*. Kuid mõne tõlke puhul leiame ikka, et teoreetilises osas ongi nii, kuid tabeliosas on selle asemel midagi muud.

Samuti tahab tolliamet näha tabelis *classification* 'i vastena *klassifikatsiooni*, mitte *liigitust*. Mõte on selles, et tolliametnik klassifitseerib konkreetse toote mingisse rubriiki. Seega, näiteks, tabeli 3. veerus *Reasons* (ütleksin ainsuses – *põhjendus*) olev trafaretne ingliskeelne lause *Classification is determined by General Rules 1 and 6 for the interpretation of the Combined Nomenclature and the wording of CN codes 8531 20 ....* tuleb tõlkida järgmiselt: *Klassifikatsioon määratakse kindlaks kombineeritud nomenklatuuri klassifitseerimise üldreeglitega 1 ja 6 ning CN-koodide ..... sõnastusega, mitte aga Liigitus toimub kaupade koondnomenklatuuri tõlgendamise üldreeglitega 1 ja 6.*

Omaval ajal sai selgeks vaieldud ja kindlaks määratud, et *General Rules for the interpretation of the Combined Nomenclature on kombineeritud nomenklatuuri klassifitseerimise üldreeglid*. Mõte on selles, et toode ise ei liigitu automaatselt kuhugi, vaid et tolliametnik klassifitseerib oma teadmisi-oskusi ja juhendeid kasutades kauba mingisse rubriiki.

Ei saa ütelda, et *liigitus* oleks väär, kuid sellise suure dokumendi puhul on ühtmoodi arusaamiseks äärmiselt oluline, et terminoloogia oleks nii nomenklatuuris kui ka sellega seotud dokumentides ühtne. Muidu me ei tea, millest räägime. Võib tekkida isegi kuni kohtuvaidlusteni viivaid arusaamatusi. Seepärast olgu siis eesti keeles *klassifitseerimise üldreeglid*, mitte *tõlgendamise üldeeskirjad*, sest sõnade *interpretation* ja *tõlgendamine* sisu ei ole päris sama. Kui eesti keeles hakata *tõlgendama*, siis me vaidlustest kaugemale ei jõuagi.

Ingliskeelne lühend *HSEN* on *kaupade kirjeldamise ja kodeerimise harmoneeritud süsteemi selgitavad märkused*, lühendatult *HS-i selgitavad märkused* (lühendame kaks esimest sõna – *harmoneeritud süsteem*).

Sellel, et kombineeritud nomenklatuur omal ajal niimoodi tõlgiti, nagu see praegu põhiliselt on, on oma põhjus. Kuid nüüd oleks juba aeg hakata olulisi parandusi tegema. Keel on

vahepeal muutunud, terminoloogia on edasi arenenud. Kui muudatusi tuleb teha paljudes keeltes, on see lihtsalt korraldatav. Probleem on selles, kuidas teha parandusi eestikeelses tekstis juhul, kui teistes keeltes on kõik korrektne. Kes seda peaks algatama ja kuidas see tegelikult toimuks?

Praegu on nii, et tõlkijad näevad põhivaeva, tõlgivad klassifitseerimismääruse eelnõu ära ja on oma töö teinud. Siis tuleb dokument tolliametisse, et meie vaataksime üle terminoloogia. Nüüd näeme meie vaeva, konsulteerime ja murrame pead, kuid tulemusega ei jääda ikka rahule, sest ilmunud valmisdokumendis ei ole sageli meie parandusi ega ettepanekuid arvestatud. Koostöö ei toimi. Mida selleks vaja on? Kas ühiseid tollialaseid andmebaase? Tõhusamat omavahelist, s.o tõlkidevahelist otsesuhtlust? Kas parandatud dokumentide kindlat liikumiskorda või veel midagi?

II. Näiteid kombineeritud nomenklatuuri ja selle selgitavate märkuste tõlkest

Mingem nüüd tõlkeprobleemide juurde. Ütlen kohe, et paljuski on tegemist minu subjektiivsete tähelepanekutega. Kuigi kogu minu juttu ei saa võtta absoluutse tõena, arvan siiski, et midagi oleks ehk ikka teise praktiseeriva tõlgi kogemustest kõrva taha panna. Olen nende tekstidega tegelnud neli aastat.

Olen tähele pannud, et sakslased ja soomlased ei tõlgi tehnilist teksti sõna-sõnalt, vaid arvestavad eelkõige oma keele väljendustavadega. Ikka selleks, et nende oma inimesed, praegusel juhul tolliametnikud, aru saaksid. Seega tuleks kombineeritud nomenklatuuriga seotud tekstide tõlkimisel mõelda rohkem sellele, kuidas eestlane räägib ja end eestikeelses tehnilises tekstis väljendab.

Esitan oma näited rühmadena.

1. Kui ingliskeelset sõna tõlgitakse mitut moodi

Kuidas on näiteks tõlgitud sõna *sweet*?

sweet buttermilk – värske petipiim, värske pett

sweet chestnut – söödav kastan

sweet corn – suhkrumais

sweet granadilla – keeljas kannatuslill

sweet milk – rõõsk piim

sweet pea – (lõhnav) lillhernes

sweet pepper – paprika, maguspipar

Need seitse erisugust vastet peaks meid tähelepanelikkusele manitsema. Kiirustades võib eksida.

Analoogne näide tehnika valdkonnast. See on sõna *blade* tõlkimisest, mis nomenklatuuris on kahjuks ebaõnnestunud.

band saw blades – õige on *lintsaelehed*, mitte *lintsaagide lehed*

circular saw blades – *saekettad*, mitte *ketassaagide saelehed*

chain saw blades – *kettsaelabad*, mitte *kettsaagide saelehed*

Tuleb tunda sae töö põhimõtet. Kett- ehk mootorsael on töötavaks osaks hambuline saekett ja saelaba peab olema piisava paksusega, et võimaldada saeketile selle töö jaoks piisavat jäikust. Saeleht selleks ei sobi, sest on õhuke ja lainetab liiga palju.

Inglise keel on meile, eestlastele, kaugem ja võõram kui saksa ja soome keel. Nende aastate jooksul, mil ma nomenklatuuri tekste olen tõlkinud, on mulle selgeks saanud, et meie tehnikakeel on suures osas kujunenud saksa eeskujudele toetudes. Viis, kuidas sakslane mingit tehnilist lahendust või töövõtet kirjeldab, on meile hästi arusaadav.

Sakslase mõistekujundusloogikat on hea eeskujuks võtta ka näiteks rõivaesemete ja jalatsite puhul. Igatahes tasub tõlkides võtta ingliskeelse teksti kõrvale ka muid keeli. Prantsuse keel suurt ei aita, sest jääb eestlasele kaugeks. Soome keel, mis peaks ju olema meile lähem kui saksa keel, ei ole mõistekujundusloogika poolest seda üldse mitte. Sealt saab üle võtta keelelisi konstruktsioone ja võrrelda, kuid mõistete kujunemine on toimunud ajalooliselt teisiti kui saksa ja eesti keeles.

2. Idiomaatiliste sõnaühendite tõlkimine

Tõlkija peab tundma idiomaatilisi väljendeid.

Näiteid

null and void – õigustühine

final and irrevocable – lõplik

over and above – üle (millegi)

terms and conditions – tingimused

in the place and stead – asemel

sufficient and abundant – küllaldane

for any and all such sales – mis tahes sellise müügi eest

deem proper and advisable – sobivaks pidama

the full power to do everything and anything whatsoever – täisvolitus teha kõike

these certificates are revoked and cancelled – need sertifikaadid on tühistatud

unless and until it is declared incompatible – seni, kuni see [meede] on tunnistatud kokkusobimatuks

Siia loetellu kuuluvad ka sellised sõnapaarid, mille osad tähendavad eesti keeles sama asja

leather and hides industry – nahatööstus,
tubes and pipes – torud

Ebaprofessionaalne oleks hakata idioome sõna-sõnalt tõlkima.

3. Metafoori tõlkimine

TARIC-u⁴ kasutusjuhendis tuli dumpinguvastaste meetmete juures ette termin *sunset review*, mis sai tõlgitud *piiratud kehtivusaja läbivaatamine*.

Eesti keeles kasutatakse metafoori terminite moodustamiseks suhteliselt harva, meil ollakse asjalikum ja kuivem. Niisuguse järeltõlke võib vähemalt kombineeritud nomenklatuuri põhjal teha.

4. Traditsioonist tulenev erinevus

Näiteid

flour – leivajahuna *püülijahu*, muidu *peenjahu* (nt kaunviljade puhul)

meal – leivajahuna *lihtjahu*, muidu *jämejahu*

kibbled cereal grains – *jämejahvatusega (teravili või jahu)*, näiteks loomatoiduks, mitte *jämedalt purustatud viljaterad*

pearled grains – *kruubid*, mitte *poleeritud terad*

mustard flour – *sinepipulber*, mitte *sinepijahu*

fish powder – *kalajahu*, mitte *kalapulber*

maize(corn) germ – *maisi-idud*, mitte *maisi seemnealged*

basic slag – *toomasräbu*, mitte ainult *aluseline räbu*

Eesti omavaste võiks julgelt vähemalt sulgudes juures olla. Märkuses on küll *toomasräbu* antud, kuid nomenklatuuris endas mitte. Soomlased sõandavad kasutada ka loetelus ainult oma sõna *tuomaskuona*.

Liikluseeskirja tähistatakse riigiti erisuguste terminitega: *The Highway Code*, *Traffic regulations*, *Traffic rules* ja *Rules of the road*. Eesti keeles on nende vaste üks – *liikluseeskiri*.

5. Erisuguse tähendusväljaga terminid

Siin tuleb olla väga ettevaatlik ja järgida täpselt keeles väljakujunenud terminoloogiat.

⁴ TARIC – Tarif Intégré Communautaire (Euroopa ühenduste integreeritud tariifistik).

Näiteid

fruit – puuvili ja marjad, mitte üksnes puuvili

fruit juice – puuvilja- ja marjamahl

vegetable juice – köögiviljamahl, mitte juurviljamahl, sest nt tomat ei ole juurvili

vegetable oil – taimeõli

*bread*s – leib ja sai

non-oil suspension – õli mittesisaldav suspensioon

beet-pulp – suhkrupeedi pressimise jäätmed

bagasse – suhkruooraba, mitte suhkrutootmise jäätmed

Huvitav on termini *herrings* tõlkimine. Meil on praegu *heeringad*, kuid peaks olema *heeringas ja räim*, nagu soomlastel on *silli ja silakka*. Inglise keeles on *räim* ju *Baltic herring* ja kuulub automaatselt heeringate hulka. Meil see nii iseenesestmõistetav ei ole. Et räim on meie kultuuris oluline kaubaartikkel, millega tollil on kogu aeg tegemist, tuleks see nomenklatuuris eraldi välja tuua, nagu seda on teinud soomlased.

6. Kirjeldava sõnaühendi asemele keelde juurdunud täpne termin

Inglise keeles on väljendeid, millele eesti keeles vastab täpne termin. Et eesti terminit teada, tuleb eriala asjatundjaga tihedamalt suhelda.

Profiled sheets on ikkagi *profiilplekk*, mitte *profileeritud lehed*.

Kui inglise keeles ei tunta sõna *plekk*, siis ei peaks meie ometi seda ka oma keelest ära kaotama. Asjatundja Lembit Üksti on öelnud, et teatud paksusega metall-leht ongi eesti keeles *plekk*. See on tulnud saksakeelsest sõnast *Blech* ja sakslased kasutavad seda ka nomenklatuuris.

Sheet on inglise keeles üldse väga laia tähendusväljaga sõna. Paberi puhul peaks selle eesti vaste mõnes rubriigis olema *poogen*, mida tuleks sakslaste eeskujul ka meil julgelt kasutada. Seda enam, et *paberipoogen* on arvestuslik üksus, mida *paberileht* ei ole.

Bars and rods, of iron – rauast varbmaterjal, mitte vardad ja latid.

See sai nomenklatuuris küll parandatud, kuid määrustes tuleb ikka ja jälle esile.

Brewing or distilling dregs and waste – õlleraba ja piiritusepraak, mitte pruulimise või destilleerimise jäätmed. Sest pruulitakse meil üksnes õlut ja destilleeritakse piiritust.

Veel näiteid

cigarettes intended for medical use – ravisigaretid

stone, roughly trimmed – klombitud kivi, mitte jämedalt tahatud kivi

preparations for use on the hair – juuksehooldusvahendid

film stock containing the visual images – pildiga filmimaterjal

vinegar-based aromatised covering liquid – äädikamarinaad

paper for household purposes – majapidamispaper
beer made from malt – linnaseõlu
allieaceous vegetables – laugud, mitte sibulköögiviljad
carcase of bovine animal – veiserümp (veise lihakeha)
fruit pastes in the form of sugar confectionary – sefiir, pastilaa
shank with bone in from the fore leg – kondiga esikoot

Knitted or crocheted articles on silmkoelised esemed. Praegu on dokumentides *silmkoelised ja heegeldatud esemed*. Võiks olla veel *kootud ja heegeldatud*, siis oleks ka korrektne. Heegeldatud esemed on eesti keeles samuti silmkoelised, sest heegeldame ikka silmi. Saksa keeles on kaks sõna – *Gewirken und Gestricken*. Samas prantsuse ja soome keeles on tõlgitud ühe sõnaga, vastavalt *en bonneterie* ja *neulosta*.

Knitted or crocheted fabrics on tekstiiliala asjatundja Maie Vaderi sõnul trikookangas, mitte silmkoelised või heegeldatud kangad.

Pile fabric on eesti keeles karustrikookangas, mitte silmkoeline või heegeldatud karuskangas. Karustrikookangas tähistab tööstuslikult valmistatud karustatud silmkoelist riidet.

7. Idast läände

Räägiksin veel ühest omapärasest tendentsist, mis on vist küll ainult endiste Nõukogude Liidu vabariikide probleem. See on vene keelest või vene keele vahendusel tulnud terminite uus, läände orienteeritud tõlge.

Näiteid.

Cordial oli *nalivka*, nüüd on *kordial*. Suures inglise-vene sõnastikus on *cordial*'i vasteks *nalivka*, ÕS-is on *nalivka* olemas, *kordial* aga mitte.

Lõunamaine puuvili *jaca* oli *tšaka*, nüüd on *jaka*.

Shantung (siidisort) oli *tšasutš*, nüüd on *šantung*.

Denim oli *teksasriie*, nüüd on *denim*.

Tekstiilitööstus arenes meil välja põhiliselt Nõukogude ajal. Seetõttu on sellega seotud terminoloogia loodud enamasti vene keele eeskujudele toetudes ja erineb paljuski näiteks soomekeelsest.

Integrated circuit oli *integraallülitus*, nüüd on *integraalskeem* või ka *kiip*.

Safety razor blades olid *žiletiterad*, nüüd on *pardliterad*. *Žiletitera* on niivõrd levinud termin, et võiks vähemalt sulgudes antud olla.

Box calf oli *kroomnahk*, nüüd on *boksnahk*. Jällegi võiks ka endine nimetus antud olla.

8. Loogikavead

Väljend *of rectangular (other than square) cross-section* on tõlgitud *täisnurkse (v.a ruudukujulise) ristlõikega*. Ikka ja jälle tõlgitakse *rectangular täisnurkseks*. See on selle sõna üks eestikeelne vaste küll, aga praegusel juhul moodustub siis täisnurkne ristlõige. See on loogikaviga: *ruudukujuline* ei ole sama mis *täisnurkne*. Kujutame ette näiteks sellist ristlõiget, mis ühelt poolt on kumer ja teisel pool on üks täisnurk. Võib ju nii olla? *Rectangular* on eesti keeles nii *täisnurkne* kui ka *ristkülikukujuline*. Nomenklatuuris tulebki seda enamasti tõlkida kui *ristkülikukujulise (v.a ruudukujulise) ristlõikega*.

Searchlights and spotlights on tõlgitud *helgiheitjad ja prožektorid*.

See ei ole korrektne, sest *helgiheitja* ja *prožektor* on täissünonüümid, ingliskeelsed *searchlight* ja *spotlight* aga mitte. Õige oleks meie parima spetsialisti Endel Ristheina arvates *otsi- ja laikvalgustid* ehk *otsi- ja laikprožektorid*, sest *searchlight* on *otsivalgusti* ehk *otsiprožektor* ja *spotlight* *laikvalgusti* ehk *laikprožektor*.

Samasugune on ka järgmine juhtum.

Cigarette lighters and other lighters on tõlgitud *välgumihklid ja muud tulemasinad*. See on ju samasugune nonsenss, sest *välgumihkel* ja *tulemasin* on sünonüümid. Võib-olla võiks *lighters* tõlkida kui *süütuurid*. ÕS-is on selline mõiste olemas ja selgituseks on antud 'kapseldetonaator koos süütenõoriga'. Või võtta *süütel*, nt *sigaretisüütel* (autos), aga mitte *süütaja*, mis ÕS-i seisukohalt saab olla vaid inimene? Kahjuks parandati see aga just *süütajaks*.

Hammers and sledge hammers on tõlgitud *vasarad ja haamid*, peaks aga olema *vasarad ja sepistusvasarad* või *haamid ja sepistushaamid*. *Vasar* ja *haamer* on sünonüümid. *Sledge hammer* on *sepistusvasar* või *sepistushaamer*, ka *sepavasar* või *sepahaamer*, *suurvasar* või *suurhaamer*. See võib Lembit Üksti sõnul olla ka seade, mitte ainult suur käsivasar. Tuleks vahet teha.

Ligneous material on tõlgitud *puitmaterjaliks*. Kuid selle jaotuse alla kuuluvad ka suhkruroog, bambus, kõrsviljaõlg, kanepivarred, mis on pigem *puitjas materjal*.

9. Slängisõnast terminiks

Sellesse rühma paneksin need uued terminid, mille tõlkimisel on kasutatud erialaslängi. Nende sõnade jaoks ei ole eestikeelseid vasteid üheski teatmeteoses. Kuid kas sellele vaatamata on korrektne tõlkida slängis?

Üks kummaline tõlkenäide on nomenklatuuri jaotise märkuses. Juttu on kütteõlide viskoossusest konkreetse lahjendatud proovi värvuse juures, mida määratakse kolorimeetriga.

Väljend *diluted colour C* oli tõlgitud – *kolorimeetriline parameeter K*. (Saksa ja soome keelde on see tõlgitud vastavalt *Farbe C nach Verdünnung* ja *laimennettu väri C*.)

Meie tollilabori keemikud pöördusid tolliosakonda väitega, et nad ei ole selle tõlkega nõus. Mis asi on *kolorimeetriline parameeter*? Parameeter on iseloomustav suurus, mis ei saa olla kolorimeetriline. Kolorimeeter kui mõõteriist annab mingi näidu või lugemi, mitte parameetri. Õigem oleks *kolorimeetriga mõõdetav*.

Segaseks teeb asja seegi, et eesti keeles on *värvus* ja *värv* erisuguse sisuga mõisted. Konsulterisin ühe meie parema kütuste asjatundja Leevi Möldriga, kes uuris *kolorimeetrilise parameetri* olemasolu asjakohastes standardites ega leidnud seda.

Korrektne termin võiks olla näiteks *lahjendatud proovi värvus* vms.

Teine näide slängist tõlkimise kohta on määruse eelnõust. Jutt on mobiiltelefoni klahvistiku membraanist – *keypad membrane*’ist, mis on jäigast materjalist, polükarbonaadist. Tõlkija on selle vastena välja pakkunud *nupumati*. Et seda mõistet teatmeteostes veel antud ei ole, siis eeldan, et tegemist on IT-slängiga. *Matt* suunab mõtte millelegi pehmele. Soome keeles on sama asi tõlgitud kui *näppäimistön kuori*.

Slängisõna kasutusele võtmisega pole tarvis rutata, enne võiks uurida, mida teised teevad ja proovida leida kirjakeelset vastet. Heikki Vallaste, kes koostab päris asjalikku IT selgitavate terminitega IT andmebaasi ja inglise-eesti sõnastikku Internetis, soovitab selle termini vasteks *klahvistikumembraani*.

Siit tuleneb üldisem probleem: millal muutub slängisõna üldkasutatavaks terminiks. Häid näiteid selle kohta on ka nomenklatuuris, nt *pusleraamat* ja *mullinäts*, mis on leidnud oma tee üldisesse kasutusse. Kuid kindlasti ei juhtunud see sõna esmakordsel kasutamisel.

III. Klassifitseerimismääruste eelnõude parandustest

Vaatlen nüüd klassifitseerimismääruste eelnõusid, mis tulevad Euroopa Liidu eesti tõlkijatelt ja mis saadetakse läbivaatamiseks tolliametnikele.

Mõnikord jääb mulje, et tõlkija ei mõtle eesti keeles. Või on tõesti nii kiire, et ei pöörata eestikeelsele sõnastusele tähelepanu, või ei osata eesti keelt?

Ingliskeelne väljend *garments covering the upper part of the body* on tõlgitud kui *keha ülemise poole katteks mõeldud rõivad*. Eesti keeles on see ju lihtsalt *ülakeha katvad rõivad*. *Lower part of the body* on eesti keeles *alakeha*, mitte *keha alumine pool*.

The majority of the glove's surface area ... is of woven fabric, coated on its inner side with a layer of non-cellular plastic on tõlgitud *põhiosa kinda pinnast... on seespoolt mittepõrse plastiku kihiga kaetud riidest*. Kui me loomulikult räägime, siis me ju nii ei ütle. Kui prooviks tõlkida nii: *põhiosa sõrmkinda pealismaterjalist .. on riidest, mille sisepind on kaetud mittepõrse plastkihiga*. Siis on mõte kohe hoomatav. Nende dokumentide tõlkimisel aitab eriti saksa keel.

Võimlemissussi kohta. *It is attached to the foot by two elastic bands which go round the heel* on tõlgitud: *See kinnitatakse jala külge kahe elastse paela abil, mis käivad kanna taha*. See on täielik toortõlge! Pakun: *Sussi hoiavad jalas kaks kannatagust kummipaela*. On ka muid võimalusi.

Rõivaste ja jalatsite puhul tundub üldse kõik arusaadav olevat, kuid tõlkida ei olegi nii lihtne. Siin aitab loomulik keelevaist: tuleb mõelda, kuidas eestlane ütleb, mitte tõlkida inglise keelest sõna-sõnalt.

Mõnikord tundub, et teksti peetakse nii lihtsaks, et ei vaevuta mõtlemagi. Kaks näidet selle kohta.

The heading does not include a) inflatable arm rings, neck rings, belts or similar articles, etc. on tõlgitud *täispuhutavad käemansetid, kaelamansetid, rõngad käte või kaela ümber panemiseks jne*. Tõlgiksin hoopis järgmiselt: *täispuhutavad mansetid, kraed, rõngad käte või kaela ümber panemiseks jne*. Mansett käibki vaid käevarre ümber, seega on sõna käeliigne. Mis aga on *kaelamansett*?

Fabric mice' containing catmint on tõlgitud *kassirohuga täidetud riidest hiired*. Siin küsiks küll, mis on *kassirohi*. Ise tõlgiksin nii: *riidest hiired, mis on täidetud naistenõgesega*. *Catmint* on taimenimetus, mille eestikeelne vaste on *naistenõges*.

Taimenimetuste tõlkimisel tuleb olla väga ettevaatlik. Siin ei saa toetuda keelevaistule. Meie botaanikud soovivad alati võtta aluseks ladinakeelse nimetuse. Internetis on üsna hea eestikeelsete taimenimetuste andmebaas, milles on ka ladinakeelsed nimetused antud. Tuleks otsida vastav ladinakeelne nimetus ja selle järgi tõlkida.

The vehicle consists of a chassis with a cabin and is equipped with a spreader/sprayer for solid substances (working machinery) for agricultural purposes. See on tõlgitud nii: *Sõiduk koosneb kabiiniga šassiist ning on varustatud põllumajanduses kasutatavate tahkete ainete laotamiseseadmega (tõõseadmed)*. Tekib kaksipidine arusaam: kas tegemist on põllumajanduses kasutatavate tahkete ainetega või põllumajanduses kasutatavate laotamiseseadmetega? Võib-olla sobiks tõlkida nii: *Sõiduk koosneb kabiiniga šassiist ning on varustatud tahkete ainete laoturi/pihustiga (tõõseadmed) põllumajandus(likeks) töödeks*.

Edible offal, dried pig ears, even when used as animal feed on tõlgitud kui kuivatatud seakõrvad, söödav rups, isegi kui seda kasutatakse loomasöödana. Miski riivab kõrva. Tõlgiksin siin loomatoiduna, mitte loomasöödana. Kassile ja koerale antakse loomatoitu. Loomasööd on põhiliselt kas koresööd või jõusööd, mida antakse peamiselt pudulajustele ja suurtele kariloomadele, aga ka päris väikestele, nagu kaladele. Kui põhisoona ees on mitu täiendit, võiks kaaluda mõne asetamist põhisoona järele, kui tähendus sellest ei muutu. Eesti keel annab selleks ju võimaluse.

Medical grade plastic seamless flexible tubing, constructed from frosted poly (vinyl chloride) (PVC) on tõlgitud matist polüvinüülkloriidist meditsiinilise otstarbega õmblusteta painduv plasttoru (PVC). Võiks aga olla õmblusteta painduv meditsiiniline plasttoru mattpinnaga polüvinüülkloriidist (PVC).

Eespool oli juttu sõna *rectangular* tõlkimisest. Siin üks näide voodilinate kohta. *Made-up article of woven textile fabric, unbleached, rectangular, with hemmed edges across the width and selvages along the length.* Tõlgitud on riidest valmistood, pleegitamata, täisnurkne, kogu laiuses palistatud äärtega ja kogu pikkuses ultusäärtega. Võiks aga olla pleegitamata (tekstiil)riidest ristkülikukujuline valmistood, pikuti ultusääre ja laiuti palistatud servadega.

Kodumajapidamises kasutatav külmik võiks olla lihtsalt *olmekülmik*.

Alpha-numeric on IT-alal juba ammu üldtunnustatult *tärk-*, mitte enam *tähtnumbriline*.

Tihti aetakse tehniliste tekstide tõlgetes sassi eestikeelsed sõnad *otsik* ja *otsak*. ÕS ütleb selge sõnaga, et *otsik* on 'otsimisseade, otsija; ei tähenda *otsak*'. Nii et *ferrule* tuleks ikkagi tõlkida *otsakuks*. *Screwdriver bits* on *kruvikeerajaotsakud*, mitte *otsikud*.

Kokkuvõte

1. Kombineeritud nomenklatuur ja kombineeritud nomenklatuuri selgitavad märkused on tolliametnikele nii tähtsad dokumendid, et nende õigesti tõlkimisse tasub panustada. Tuleks rohkem arvestada ka tolliametnike parandusettepanekuid. Ainult koostöö praktikutega tagab kvaliteetse tõlke ehk igati aktsepteeritava tulemuse ja hoiab ära kohtuvaidlused, mis võiksid tekkida väärtõlke tõttu.
2. Tõlkimine on loominguiline töö, kus tuleb arvesse võtta keele eripära ja väljendusvahendeid. Tuleb usaldada oma keelevaistu.
3. Eesti keele kasutuse üks kirjutamata reegel on ka, et kui mingi sõna või väljend teksti mõistmiseks või täpsustamiseks midagi juurde ei anna, siis pole seda lihtsalt vaja. Tuleb osata ka välja jätta.

4. Terminite moodustamine on keeruline asi. Ainuüksi erialainimesega konsulteerimisest ei piisa, tuleks kasutada ka võrdlust teiste keeltega. Vältida tuleks slängi. Eesti keel on selles mõttes õnnetus olukorras, et napib nii terminite selgitavaid andmebaase kui ka erialasõnastikke. Nüüd, kus meil on aga juba oma tõlkemagistrid ja tehakse usinalt erialasõnastikke, on loota, et olukord muutub paremuse poole.

5. Kuid tõlkimine pakub ka rahuldust, enesearendamise ja pidevalt uuega kursisoleku võimalusi, teiste sõnadega – pidevõpet.

HELJO KONTS

Maksu- ja Tolliameti tõlkija

UUSI SEADUSNIMETUSTE LÜHENDEID

Viimane soovituslik seadusnimetuste lühendite loetelu ilmus Õiguskeeles nr 1/2006. Terviklik loetelu lühenditest on kättesaadav Justiitsministeeriumi veebilehel aadressil: <http://www.just.ee/10575>.

X Riigikogu täiskogus 2006. aastal ja 2007. aastal kuni X Riigikogu volituste lõppemiseni vastu võetud seadustest vajavad pealkirjalühendit järgmised:¹

Eesti Arengufondi seadus – EAFS
punase risti nimetuse ja embleemi seadus – PRS
huvikooli seadus – HuviKS²
sõjahaudade kaitse seadus – SHKS
Eesti Rahvusringhäälingu seadus – ERHS
riigisaladuse ja salastatud välisteabe seadus – RSVS³
perioodi 2007-2013 struktuuritoetuse seadus – STS 2007-2013⁴
keelatud rajatise kõrvaldamise seadus – KRKS
elatisabi seadus – ElaLisAS
piirivalveteenistuse seadus – PVTs

Õiguskeele toimetuskollegium leidis, et arvestades viitamissagedust ja seaduste toimet igapäevapraktikas on otstarbekas muuta kahe olemasoleva seadusnimetuse lühendit: elektroonilise side seadus – ESS (varem EISS)
erakorralise seisukorra seadus – ErSS (varem ESS)

Seoses pealkirja muutumisega tuleb muuta ka järgmist lühendit: narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus – NPALS (varasem narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seaduse – NPAS)

¹ Teised vastuvõetud seadused on kas muutmise seadused, ratifitseerimise seadused või varasemate kordusväljaanded, millel lühend olemas.

² Jõustus 1. jaanuaril 2007 ning tunnistab kehtetuks huvialakooli seaduse (HuviKS).

³ Jõustub 1. jaanuaril 2008 ning tunnistab kehtetuks riigisaladuse seaduse (RSS).

⁴ Selle seadusega muutus alates 01.01.2007 senise struktuuritoetuse seaduse (STS) pealkiri. Õiguskeele toimetuskollegium leiab, et uut lühendit pole tarvis, küll aga peaks lühendile lisama perioodi algus- ja lõpuaasta numbrid.

**Sellest numbrist alates on
Õiguskeel kättesaadav ka elektroonilisena
Justiitsministeeriumi kodulehel www.just.ee/8093**